

L I N D H O L M

R E S T A U R E R I N G A B

tekniska och antikvariska projektörer

Kulturmiljöutredning

Masthugget 8:1 & 8:11

Göteborg 2021-12-09

L I N D H O L M
R E S T A U R E R I N G A B

Drottninggatan 29
41114 GÖTEBORG
TEL: 031-336 09 40

E-POST:
anna@lindholm-restaurering.se
johanna@lindholm-restaurering.se

HEMSIDA:
www.lindholm-restaurering.se

Innehåll

Sammanfattning och kritiska punkter	5
Kritiska punkter	9
Inledning.....	12
Bakgrund.....	12
Planområdet och undersökningsområden.....	12
Läsanvisningar.....	13
Metoder och material	13
Förutsättningar	14
Riksintresse för kulturmiljövården	14
Bevarandeprogrammet för Göteborg	14
Historik.....	15
Stadsbyggnadshistorisk bakgrund.....	15
Masthugget och hamnen.....	15
Stadsutvidgning och reglering.....	17
1948 års stadsplan och sanering av Masthugget.....	21
Översiktlig kronologi – kartöversikt.....	23
Bebyggelseutveckling från 1948 till pågående planläggning	24
Bebyggelsen före 1948	24
1950-tal.....	24
1960- och 1970-tal.....	25
1980- och 1990-tal.....	25
2000-tal – nutid	25
Sammanfattning.....	25
Beskrivning, karakterisering och analys	27
Långgatsområdet	27
Tredje Långgatan/Nordhemsgatan	34

Sammanfattning.....	36
Långgatsområdet.....	36
Tredje Långgatan/Nordhemsgatan.....	37
Uttryck för riksintresset.....	38
Relevanta formuleringar i riksintressebeskrivning för Göteborgs innerstad [O 2:1-5].....	38
Uttolkning av riksintresset inom givna undersökningsområden.....	39
Synbilder.....	42
Synbild 1	42
Synbild 2	45
Bilagor	47
Bilaga 1 – Riksintressebeskrivning.....	47
Bilaga 2 – Utdrag ur Bevarandeprogrammet för Göteborg	49

Sammanfattning och kritiska punkter

INLEDNING

Kulturmiljöutredningen utgör ett planeringsunderlag för det analysarbete som genomförs i samband med pågående planarbete för Masthugget 8:1 och 8:11.

Syfte

Utredningen syftar till att belysa miljöns kulturmiljökvaliteter samt vilka uttryck för riksintresset som är avläsbara i området.

Undersökningen fokuserar på två rumsliga nivåer:

Långgatsområdet – närmiljön till planområdet och

Tredje Långgatan/Nordhemsgatan – planområdet.

Upplägg

Mot bakgrund av en inledande redogörelse avseende stadsdelens historik och bebyggelseutveckling följer en beskrivning, karakterisering och analys av

Långgatsområdet och Tredje

Långgatan/Nordhemsgatan utifrån ett

kulturmiljöperspektiv. Den analyserande delen syftar till att ge en förståelse för den kontext som stadsdelen vuxit fram i och hur det mynnat ut i de kvaliteter och karaktärsdrag som karakteriserar området idag.

Kulturmiljö och riksintresset Göteborgs innerstad

En stor del av utredningens fokus är också att specificera det kulturhistoriska sammanhang inom undersökningsområdet som utgör grunden för riksintresset *Göteborgs innerstad* samt hur det tar sig fysiska uttryck i miljön, det vill säga vilka uttryck för riksintresset som är upplevbara i stadsbilden.

Övergripande slutsatser gällande kulturmiljön och uttryck för riksintresset redovisas nedan under rubrikerna *Kulturmiljö* och *Uttryck för riksintresset*.

Synbilsanalyser

Vidare har synbilsanalyser från två betraktelsepunkter riktade mot planområdet genomförts.

Synbilsanalyserna syftar till att belysa hur de kulturmiljökvaliteter samt uttryck för riksintresset som identifierats i utredningen fysiskt framträder från betraktelsepunkterna, det vill säga vilka kvaliteter och karaktärsdrag utifrån kulturmiljöhänseende samt vilka uttryck för riksintresset som är avläsbara inom planområdet.

Resultat

Det samlade utredningsresultatet visar att planområdet omfattar ett flertal av de egenskaper som i utredningen bedömts utgöra väsentliga karaktärsdrag för kulturmiljön liksom uttryck för riksintresset. Dessa inslag är viktiga för möjligheterna att förstå stadsdelens historia och upplevelsen av kulturmiljön och riksintresset – det kulturhistoriska sammanhanget.

Karaktärsdragen och uttrycken framträder tydligt inom planområdet och kan därtill upplevas i hög grad till följd av områdets miljöskapande och väl synliga läge. Delar hörande till den före detta fabriksanläggningen utgör också en av få bevarade industrimiljöer i området där det är möjligt att läsa av att bebyggelsen ursprungligen använts för industrirelaterad verksamhet.

Utredningen har mynnat ut i slutsatser gällande vilka egenskaper relaterade till kulturmiljö och riksintresse inom planområdets som särskilt bör beaktas i det fortsatta planarbetet. Dessa redovisas nedan under rubriken *Kritiska punkter* och illustreras även i en kartbild på sidan 10.

KULTURMILJÖ

Långgatsområdet

Karaktäristiskt för den fysiska miljön inom området är att bebyggelsen har uppförts inom en bestämd, grundläggande struktur under lång tid. Den grundläggande strukturen utgörs av en rutnätsplan och indelning av bebyggelsen i kvarter. Den långsamma utbyggnadstakten har resulterat i en variationsrik men tydlig kvartersstad och Långgatsområdet präglas av en karaktäristisk blandning av bostadshus, allmänna byggnader och verksamhetslokaler av skiftande slag. Den funktionsblandande bebyggelsen kan också kopplas till hamnen vars läge i ett tidigt skede utgjorde underlag för framväxten av butiker, verkstäder, krogar och småindustrier.

Kvarterens stora variationer avseende bebyggelsens skala, ålder och arkitektoniska utformning kan – utöver den långa utbyggnadstiden – också härledas till stadsdelens småskaliga fastighetsindelning. Området kring Långgatorna bedöms i stadens bevarandeprogram utgöra den enda miljön av detta slag i Göteborg. Karaktären fanns ursprungligen i hela det område som omfattas av långgatornas sträckning men har till följd av rivningar, sammanslagning av fastigheter mm, raderats ut i västra delen.

Tredje Långgatan/Nordhemsgatan

Bebyggelsemiljön sammanfattar på flera sätt Långgatsområdets karaktär såsom den beskrivs ovan avseende variation i arkitektur, skala, byggnadstyp och ålder.

Byggnaderna och den blandade bebyggelsemiljön medverkar med tydlighet till upplevelsen av de

aspekter som är karaktären för området kring Långgatorna och bedöms utgöra viktiga inslag för möjligheterna att förstå stadsdelens historia. Delar hörande till den före detta fabriksanläggningen utgör därtill en av få bevarade industrimiljöer i området.

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET

Nedan följer en redogörelse för de fysiska egenskaper inom Långgatsområdet och Tredje Långgatan/Nordhemsgatan som i utredningen bedöms utgöra uttryck för riksintresset Göteborgs innerstad. Uttrycken finns representerade i planområdet och dess omedelbara närhet, där inte annat anges.

Redogörelsen är indelad i de teman som finns i riksintressebeskrivningen och kursiverad text är formuleringar direkt hämtade därifrån.

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar fram till 1840-talets ersattes av älvstrandens djuphamn, /.../

Bebyggelse från skilda tider relaterat utbyggnaden av Göteborg som hamn- och sjöfartsstad tar sig fysiska uttryck inom Långgatsområdet i form av bebyggelse (bostadshus, byggnader med koppling till industrirelaterad verksamhet, verkstäder mm) från 1850 fram till 1960-talet då hamnen flyttades.

Det sena 1800-talets storstadsomdanning och -utbyggnad

Det sena 1800-talets storstadsomdanning och -utbyggnad med anläggningar, områden, och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik, spridningen av olika verksamheter och skilda grupper sociala levnadsförhållanden.

Första Långgatans spårvägslinje är ett uttryck för hur ny samfärdsel teknik under det sena 1800-talet (spårvägslinjen stod färdig tidigt 1900-tal) band samman stadsdelar och möjliggjorde stadens utbyggnad.

- Gäller Långgatsområdet.

Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna.

Första Långgatans spårvägslinje är ett uttryck för de kommunaltekniska anläggningar som byggdes under det sena 1800-talet.

- Gäller Långgatsområdet.

De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar.

Den bevarade gatu- och kvartersstrukturen, som planlades 1823 och fastställdes 1866, är ett uttryck för det seglivade stadsplaneidealet med raka gator och tydlig kvartersindelning i rutnät som förekommit i staden sedan 1600-talet. Strukturen är idag tydligt avläsbar inom Långgatsområdet liksom karaktären av tät stenstadsbebyggelse. Området uppvisar också ett gatusystem med olika bredd och karaktär.

Göteborgska särdrag i stadsbilden

Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d.v.s ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar.

Långgatsområdets karaktär av åtskild stadsdel är främst socialt betingad då framväxten av området och dess bebyggelse är relaterat hamnens läge.

Långgatsområdets karaktär tar sig uttryck i blandad bebyggelse med varierad funktion, utformning, skala och ålder. Trots senare tidars tillägg präglas stadsdelen än idag av varierande hushöjder, skiftande arkitektoniska ideal, småskalig fastighetsindelning, aktiva bottenvåningar och sten som huvudsakligt fasadmaterial. Topografins förutsättningar avgränsar delvis stadsdelen i områdets södra del (Värmlandsgatans sträckning).

Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, /.../

Bebyggelsen i de inre delarna av Långgatsområdet återkopplar till traditionen med låg bebyggelsehöjd.

/.../ det gula "Göteborgsteglet" /.../, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi /.../

Flera av husen inom Långgatsområdet är uppförda i det för staden typiska Göteborgsteglet. Det förekommer också byggnader med tidstypisk arkitektur från det sena 1800-talet.

Gatukaraktär med gatsten och gånghällar i bohusgranit

Inom området förekommer gator och trottoarer belagda med gatsten och gånghällar i bohusgranit.

I nedanstående kartillustration redovisas de uttryck för riksintresset som är upplevbara inom Långgatsområdet.

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden Det sena 1800-talets storstadsomdanning och utbyggnad Göteborgska särdrag i stadsbilden

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar från 1840-talets ersattes av älvstrandens djuphamn, /.../

Långgatsområdet med bebyggelse från skilda tider (1850–1960-tal) i stadsdel utbyggd med koppling till djuphamnens etablering.

Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d.v.s ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar.

Topografiska förutsättningar avgränsar utmed Värmlandsgatan.

Socialt betingad stadsdelskaraktär, relaterad kopplingen till hamnen och specifik för Långgatsområdet. Tar sig uttryck i bebyggelse med varierad funktion, utformning, skala och ålder.

Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, /.../

De inre delarna av Långgatsområdet har generellt låg bebyggelsehöjd.

Röd prickad linje samt skrafferad yta markerar riksintressets utbredning inom Långgatsområdet. **Svart markering** redovisar Långgatsområdet.

Gatukaraktär med gatsten och gånghällar i bohusgranit

Inom Långgatsområdet förekommer gator och trottoarer belagda med gatsten och gånghällar i bohusgranit.

/.../ det gula "Göteborgsteglet" /.../, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi /.../

Flera byggnader inom Långgatsområdet är uppförda i det gula Göteborgsteglet liksom flera byggnader har fasader med tidstypisk arkitektur från det sena 1800-talet i puts och tegel med stort polykromt inslag.

Det sena 1800-talets storstadsomdanning och utbyggnad med anläggningar, områden, och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik, spridningen av olika verksamheter och skilda grupper sociala levnadsförhållanden.

Första Långgatan spårvägs linje som uttryck för ny samfärdsel teknik vilken band samman stadsdelar och möjliggjorde stadens utbyggnad.

Första Långgatan spårvägs linje som uttryck för de kommunaltekniska anläggningar som anlades under det sena 1800-talet.

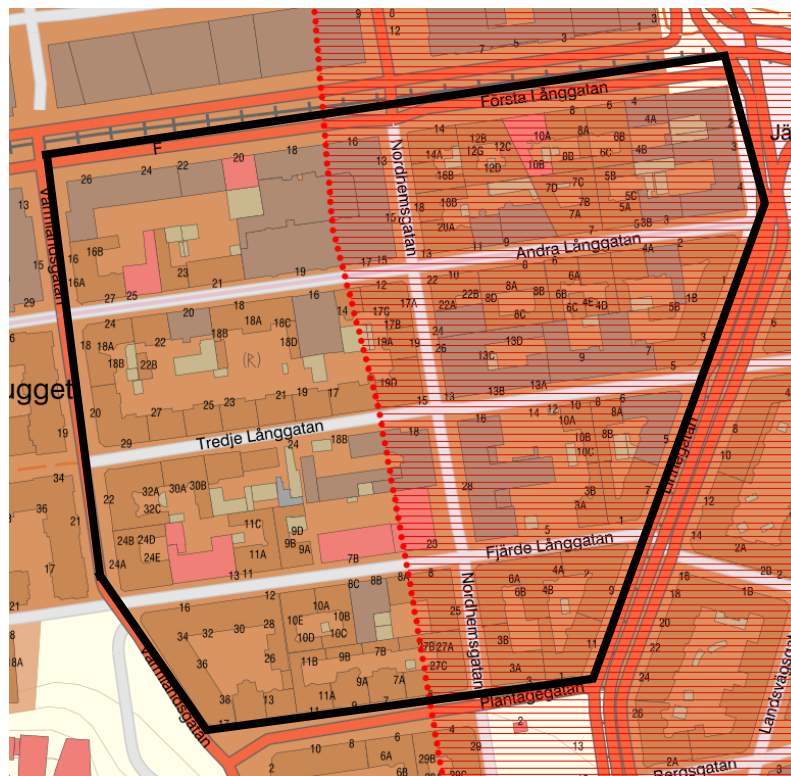
Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägar.

De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar.

Planmönster med rutnätsstruktur.

Tät stenstadsbebyggelse.

Gator av olika bredd och karaktär.

Kritiska punkter

Följande är en sammanställning av väsentliga karaktärsdrag i enlighet med utredningsresultatet, särskilt relaterat till genomförda synbilsanalyser och med fokus på planområdet.

Redovisningen av kritiska punkter syftar till att belysa viktiga kulturmiljöqualiteter och uttryck för riksintresset inom planområdet och avser att peka ut de egenskaper som särskilt bör beaktas i planarbetet.

- BEBYGGELSENS SMÅSKALIGHET
- STILMÄSSIG VARIATION I FASADUTFORMNING OCH VARIATION I BYGGNADSÅLDER
- VARIATION I BYGGNADSTYPER
- VARIATION I BYGGNADSHÖJD, VOLYM OCH SKALA
- SYNLIGA BRANDGAVLAR OCH EXPONERAT TAKLANDSKAP
- SAMMANHÄNGANDE BYGGNADSKROPPAR
- SMALA FASADER MOT GATAN
- FASADER I LIV MED GATAN
- TEGEL SOM FASADMATERIAL
- HÖRNBYGGNADENS TYDLIGA INDUSTRIKARAKTÄR (Masthugget 8:11)
- SYNLIG FABRIKSSKORSTEN
- AVFASAT HÖRN (Masthugget 8:11)

Planområdets bebyggelse sammanfattar på flera sätt Långgatsområdets specifika karaktär och de kritiska punkterna utgör viktiga egenskaper för möjligheterna till förståelse och läsbarhet av kulturmiljön i sin helhet samt av de delar som utgör riksintresse för kulturmiljövården.

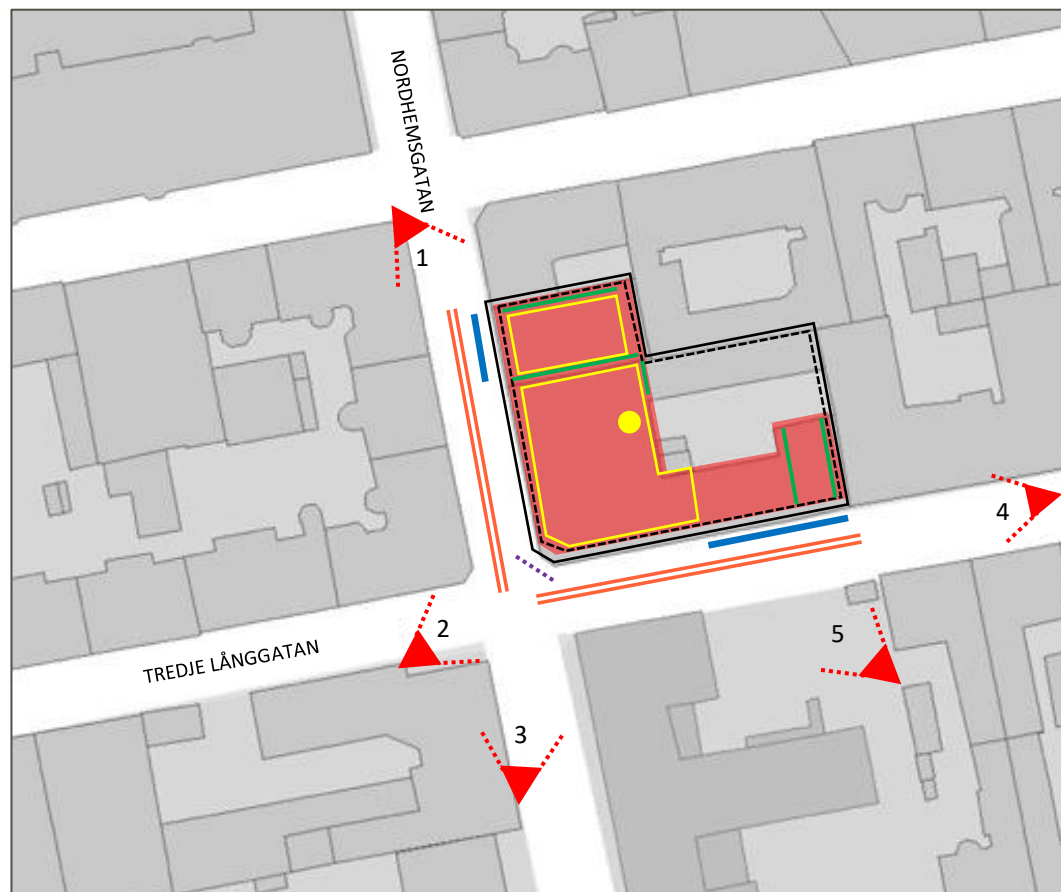
Planområdets småskalighet, den stilmässiga variationen i fasadutformning liksom variationen i byggnadsålder, byggnadstyper, byggnadshöjd, volym och skala är komponenter som alla berättar om stadsdelens framväxt och de specifika karaktärsdrag som präglat långgatorna till följd av stadsplanering, kopplingen till hamnen, långsam utbyggnadstakt och en småskalig fastighetsindelning. Dessa punkter bedöms särskilt kritiska då denna karaktär idag är uttraderad i västra delen av det område som omfattas av långgatornas sträckning.

Inslag som de synliga brandgavlarna och det exponerade taklandskapet är ett resultat av flera av de företeelser som utgör grunden för stadsdelens framväxt, här uppfördes olika typer av byggnader, i olika höjd, sida vid sida och det har skapat en specifik miljö där tak och brandgavlar kan upplevas på ett påtagligt sätt. De sammanhängande byggnadskropparna är typiska för kvarterstaden och fasader i liv med gatan är ytterligare ett karaktärsdrag som är typiskt för Långgatsområdet. De smala fasaderna mot gatan är vidare ett resultat av den småskaliga fastighetsindelningen liksom avfasade fasader i gatuhörn är en egenskap typisk för bebyggelse inom kvarter utformade efter rutnätsplanens ideal.

Tegel som fasadmateriäl är både ett material typiskt för stenstaden men också för just denna stadsdel.

Stadsdelens karaktärsdrag med inslag av industrirelaterad bebyggelse är särskilt tydlig inom planområdet till följd av hörnbyggnadens tydliga industrikaraktär som ytterligare understryks av fabriksskorstenen. Denna punkt är särskilt kritisk då det finns få industrimiljöer kvar inom långgatorna idag.

Flera av de egenskaper som karaktäriserar kulturmiljön och som utgör uttryck för riksintresset kan upplevas samtidigt från de synbilsanalyser som genomförts men är också upplevbara från andra betraktelsepunkter i planområdets närhet. Dessa redovisas i nedanstående illustration.

Planområdet är markerat med svart linje.

- SMÅSKALIG BEBYGGELSE
- STILMÄSSIG VARIATION I FASADUTFORMNING, VARIATION I BYGGNADSÅLDER, BYGGNADSTYPER, VOLYM, HÖJD OCH SKALA, TEGEL SOM FASADMATERIAL
- SYNLIKA BRANDGAVLAR OCH EXPONERAT TAKLANDSKAP
- SAMMANHÄNGANDE BYGGNADSKROPPAR, FASADER I LIV MED GATAN
- SMALA FASADER
- ÄLDRE INDUSTRI- OCH VERKSTADSKARAKTÄR
- SKORSTEN
- AVFASAT HÖRN
- VYER inom vilka flera uttryck för såväl kulturmiljön som riksintresset framträder (markerade med 1–5 se foton)

Vy 1.

Vy 2.

Vy 3–5. Planområdets bebyggelse sammanfattar på flera sätt Långgatsområdets specifika karaktär och omfattar flera egenskaper som ger möjlighet till förståelse och läsbarhet av områdets historia och de aspekter som är en del av riksintresset.

Inledning

Bakgrund

För närvarande pågår arbetet med att ändra gällande plan för stadsdelen Masthugget avseende fastigheterna Masthugget 8:1 och 8:11. Syftet med ändringen av detaljplanen är bland annat att ge planstöd åt den befintliga bebyggelse som idag finns inom byggrätten men som saknar stöd i gällande plan. Befintlig bebyggelses karaktärsdrag och kulturvärden avses också regleras med planbestämmelser.

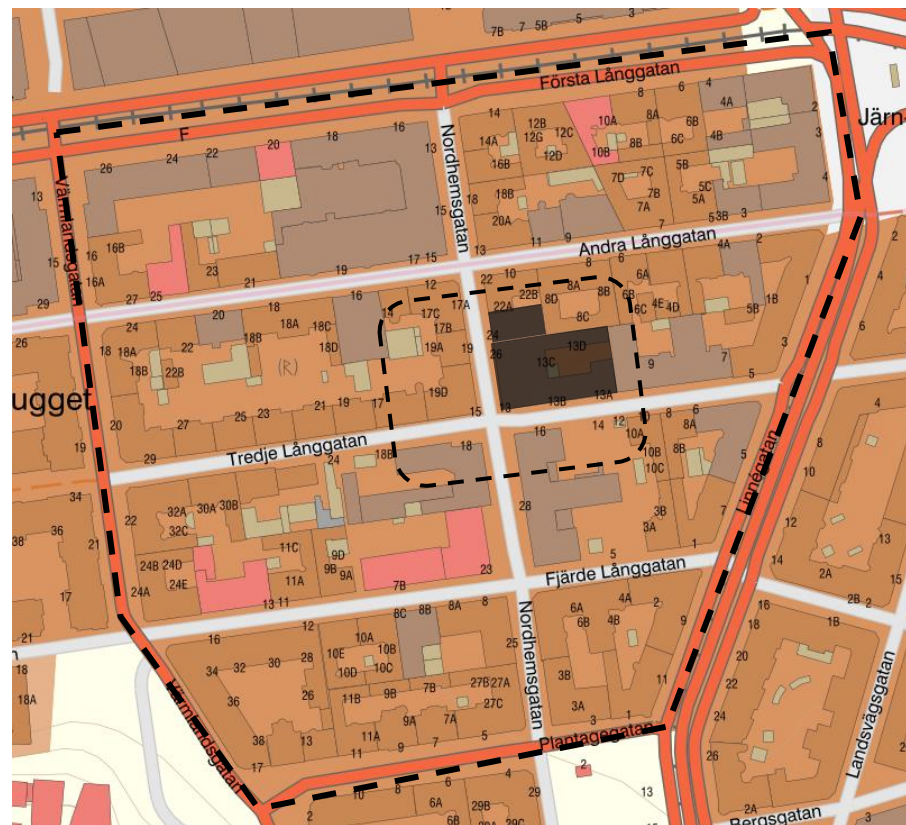
Planområdets båda fastigheter ligger inom riksintresse för kulturmiljövården (Göteborgs innerstad) samt omfattas av Göteborgs bevarandeprogram. Föreliggande kulturmiljöutredning syftar till att belysa miljöns kulturmiljökvaliteter samt vilka uttryck för riksintresset som är upplevbara inom området. Slutsatserna skall möjliggöra en fördjupad analys och konsekvensbeskrivning av planförslagets påverkan på identifierade värden och uttryck för riksintresset. Konsekvensanalysen är föremål för en egen utredning.

Kulturmiljöutredningen är framtagen av Lindholm Restaurering AB, genom bebyggelseantikvarierna Anna Rodin och Johanna Lange, på uppdrag av fastighetsägaren. Rapporten är utformad utifrån en kravspecifikation från Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad.

Planområdet och undersökningsområden

Planområdet är beläget i stadsdelen Masthugget, i kvarteret Skutan. Det omfattar två fastigheter enligt nedanstående markering.

Utredningen omfattar ett större undersökningsområde samt ett mindre, i närmiljön till planområdet. Det större – i undersökningen benämnt **Långgatsområdet** – avgränsas av Värmlandsgatan i väster, Plantagegatan i söder, Första Långgatan i norr samt Linnégatan i öster. Det mindre området – benämnt **Tredje Långgatan/Nordhemsgatan** – utgörs övergripande av korsningen vid de nämnda gatorna och omfattar planområdet och dess omedelbara närhet. Val av undersökningsområden har skett i samråd med stadsbyggnadskontoret.

Planområdet är markerat med grått. Undersökningsområdena är markerade med svart, streckad linje. (Länskartor)

Läsanvisningar

Under rubriken *Sammanfattning och kritiska punkter* redogörs för vad utredningen omfattat samt översiktligt för studiens resultat med tillhörande, förtydligande illustrationer. I avsnittet redovisas också kritiska punkter vilka är att betrakta som egenskaper som särskilt bör beaktas i planområdet.

I kapitlet *Förutsättningar* redogörs kortfattat för hur området är klassat utifrån gällande lagstiftning och kulturhistoriska värderingar. Mot bakgrund av en inledande redogörelse avseende stadsdelens historik och bebyggelseutveckling (*Historik*) följer en beskrivning, karakterisering och analys av de rumsliga nivåer som är fokus för undersökningen (*Beskrivning, karakterisering och analys*). Den analyserande delen redogör för den kontext som stadsdelen vuxit fram i och hur det mynnat ut i de kvaliteter och karaktärsdrag som karakteriserar området idag. De rumsliga nivåerna utgörs av Långgatsområdet, närmiljön till planområdet och planområdet (i utredningen benämnd Tredje Långgatan/Nordhemsgatan).

Under rubriken *Uttryck för riksintresset* specificeras det kulturhistoriska sammanhang inom Långgatsområdet som utgör grunden för riksintresset *Göteborgs innerstad* samt hur det tar sig fysiska uttryck i miljön, det vill säga vilka uttryck för riksintresset som är upplevbara i stadsbilden.

Undersökningen avslutas med kapitlet *Synbilder*. I avsnittet redogörs för två genomförda synbildsanalyser med beskrivning av hur de kulturmiljökvaliteter samt uttryck för riksintresset som identifierats i utredningen fysiskt framträder från två olika betraktelsepunkter. De båda synbilderna är riktade mot planområdet.

Metoder och material

Arbetet har tagit avstamp i riksintressebeskrivningen (Göteborgs innerstad O 2:1-5) samt i Göteborgs stads bevarandeprograms beskrivning och karakterisering av, den i programmet upptagna, kulturmiljön.

Den historiska framställningen bygger i stor utsträckning på kartor, stadsplaner, fotografier och litteraturstudier. Även delar av beskrivningen och karakteriseringen

bygger på tidigare framtagna rapporter och analyser men också genom studier av området på plats och genom fotodokumentation.

Litteratur mm som använts till den historiska framställningen, allmän inläsning om områdets historia och tidigare rapporter om kulturmiljön och riksintresset redovisas nedan.

- *Långgatorna i Masthugget – karaktärisering och analys av stadsmiljö*, Åsa Hultgren (red.), Göteborgs stadsbyggnadskontor (2012)
- *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse – Ett program för bevarande*, del 1 (1999)
- *Kulturmiljöutredning Järnvågsgatan mm*, Mats & Arne Arkitektkontor, Antiquum (2017)
- *Riksintressen inom Centrala Göteborg – Uttolkning av riksintressegrunden för kulturmiljövård*, Göteborgs Stad (2020)
- Stadsplaner, detaljplaner och bygglovsritningar
Planer och ritningar har hämtats från stadsbyggnadskontoret.
- Historiska fotografier
De historiska fotografier som använts i utredningen är i de flesta fall hämtade från Göteborgs stadsmuseums digitala bildsamling. I några fall är bilderna lånade från litteratur eller hämtade från andra källor. Källa anges i bildtexten.
- Historiska kartor
De historiska kartor som används i utredningen ingår i det kartverk som framställdes till Jubileumsutställningen 1923. Kartornas visar på Göteborgs utvidgning från 1790 till 1921.

Förutsättningar

Riksintresse för kulturmiljövården

Mark- och vattenområden som har så höga värden att de är av nationell betydelse är riksintressen enligt 3 kap Miljöbalken. Ett område av riksintresse för kulturmiljövården är en kulturmiljö som har få eller inga motsvarigheter i regionen eller landet. Gemensamt för alla riksintressen är att de inte får skadas påtagligt genom exempelvis stadsförnyelse eller infrastrukturprojekt.

Ur Miljöbalken 3 kap:

6 § Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Planområdet, undersökningsområdet *Tredje Långgatan/Nordhemsgatan* samt del av undersökningsområdet *Långgatorna* omfattas av riksintresset Göteborgs innerstad [O 2:1-5] vilket består av många kulturhistoriska lager från 1600-talets befästa stad till 1900-talets utvidgning söderut. Riksintressebeskrivningen i sin helhet finns som bilaga.

Riksintresset för kulturmiljövård markerat med rött. Planområdet är markerat med grönt. (Länskartor)

Bevarandeprogrammet för Göteborg

Planområdet liksom de två undersökningsområdena omfattas av bevarandeprogrammet för Göteborgs stad och ingår i bevarandeområde Linnégatan – Långgatorna, Masthugget 12:A. Byggnaderna inom planområdet är särskilt utpekade i programmet.

Miljön omfattar åtta kringbyggda kvarter väster om Linnégatan och några friare placerade byggnader norr om Järntorget.

Utdrag från Bevarandeprogrammet finns redovisat som bilaga.

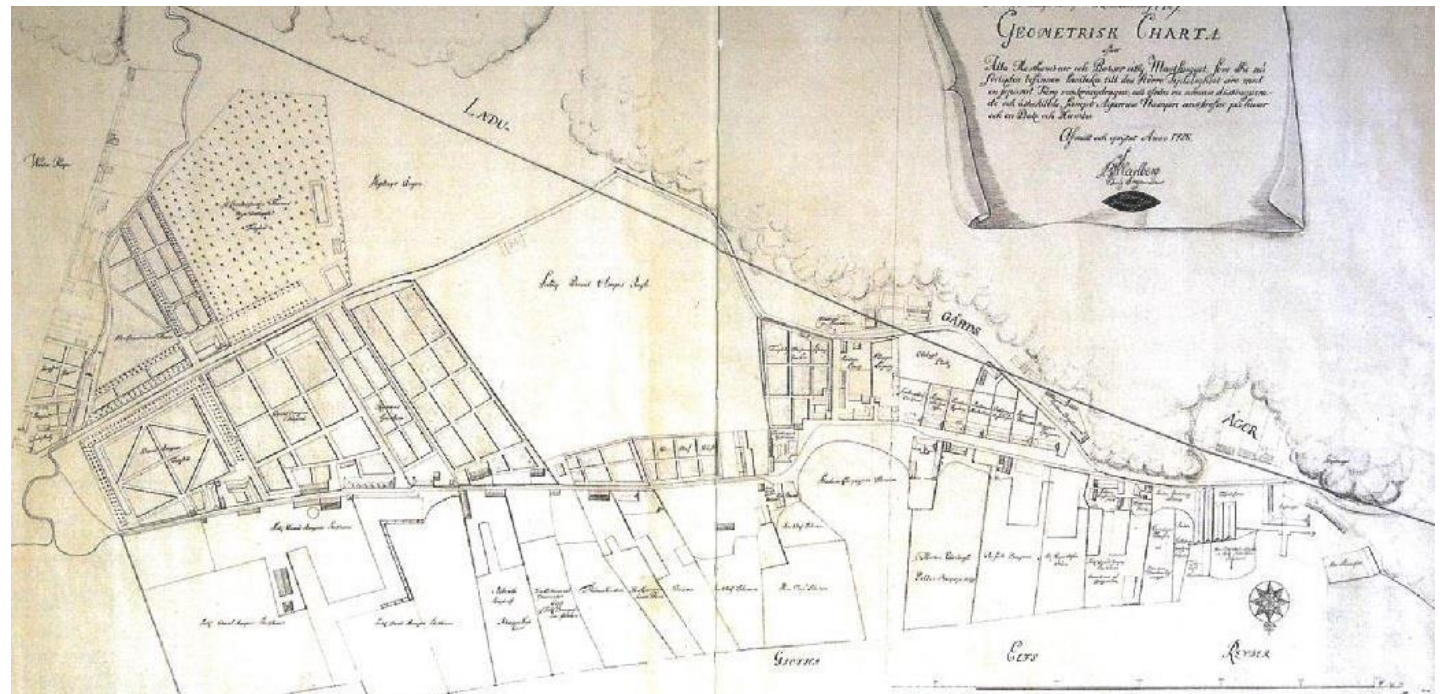
Historik

Stadsbyggnadshistorisk bakgrund

Masthugget och hamnen

Stadsdelens namn härstammar från Masthamnarna som tidigare låg längs älvstranden. Redan på 1600-talet fanns i strandområdet viktiga verksamheter med anknytning till älven och delar av området var utarrenderat till personer som drev handel med trä och tillverkade master eller ägnade sig åt båtbyggeri. Anledningen till att dessa verksamheter placerade sig utanför stadens portar var dels att de inte behövde ta hänsyn till stadsportens öppettider och dels för att stadens reglerande stadgar inte omfattade förstäderna. Det i sig möjliggjorde en friare lokalisering av bebyggelsen. Utanför i älven låg Sänkverket, en anordning avsedd att förhindra fientliga fartyg att ta sig in. I området fanns även barlastkajen där fartyg kunde dumpa använd barlast. Innanför hamnens verksamheter återfanns bland annat landerier och gles bostadsbebyggelse.

Göteborg expanderade som handelsstad under Ostindiska kompaniets 1700-tal vilket även innebar att hamnområdet i Masthugget stärktes och allt fler verksamheter förlades där.

Karta från 1728 över Masthugget och Haga. Utmed älven fanns bryggor och inhägnade områden i vattnet för förvaring av trävirke. (Kulturmiljöunderlag för området runt Järnvågen, Melica)

Utsikt mot öster från Stigbergsliden, akvarell från 1860. Till vänster i bild Masthuggets hamnar. (Bild från Göteborg under 300 år)

Vid mitten av 1800-talet industrialiserades Göteborg. Flera stora varv anlades vilka kom att dominera Göta älv liksom stadsmiljön i Masthugget. Under 1800-talets andra hälft utvecklades svensk exportindustri mycket snabbt vilket innebar ökade volymer i hamnarna. Inseglingsrännan muddrades och större fartyg kunde nå längre in i hamnen vilket medförde att Masthugget kunde etablera sig som en av landets viktigaste handelsplatser för trävaror.

Hamnens läge var av stor vikt för Masthuggets och Långgatornas utbyggnad. Handel och verksamheter i hamnen bidrog till liv och rörelse, och utgjorde i ett tidigt skede underlag för värdshus, krogar, butiker och verkstäder med koppling till hamnen.

Utsikt över Barlastplatsen och Sänkverket. Ännu på 1880-talet bibehöll Masthuggsstranden sin gamla karaktär med hamnar och upplag. (Foto från Göteborg under 300 år)

I slutet av 1800-talet omdanades Masthugget med utgångspunkt i 1866 års stadsplan. Under perioden 1888–1902 byggdes Masthuggskajen om och den tidigare så flikiga strandlinjen fylldes igen. Vid tiden präglades området norr om Första Långgatan av träförädlingsindustrier med stora brädgårdar och lägre magasinsbyggnader. Kajerna fick järnvägsspår och i början på 1900-talet kom också spårbundna kranar. Området mellan Masthuggskajen och Första Långgatan dominerades alltså av lagerverksamhet och brädgårdar.

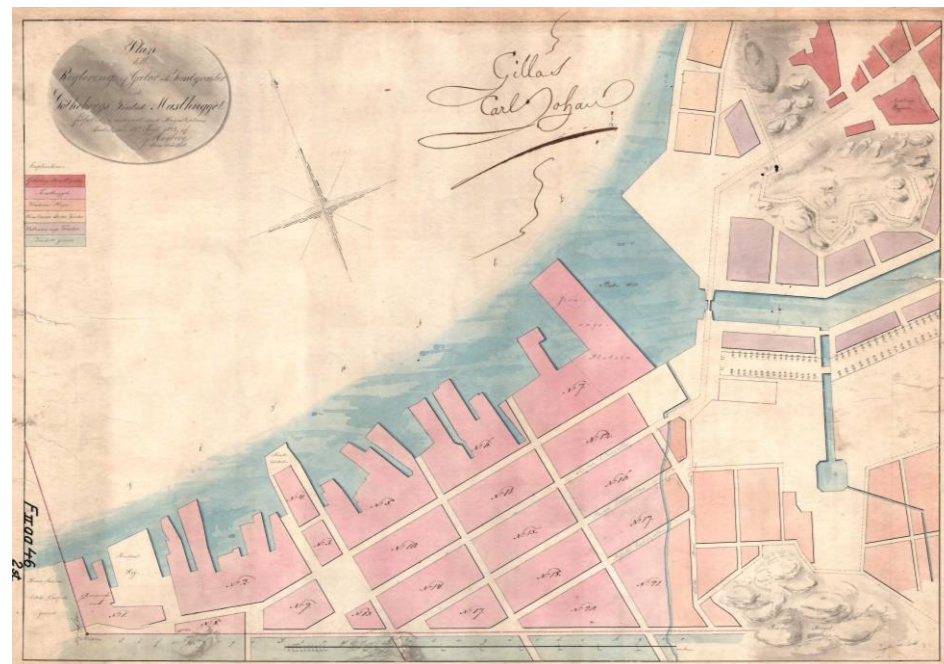

Fotografi från 1921. Strandremsan vid älven är inte längre uppstyckad i mindre hamnar utan är utjämnad till en modern kajanläggning. (Göteborgs Stadsmuseum)

Omkring mitten av 1900-talet genomfördes stora förändringar inom området och den karaktär av hamn och trävaruhandel som tidigare dominerat började raderas ut. Storhamnarna flyttade långt västerut och innerhamnarna, inklusive Masthugget, lades ner. I Masthugget etablerade istället Stena Line sin stora bilfärjeterminal.

Stadsutvidgning och reglering

1823 kom en första officiell plan för utbyggnad av stadsdelens gatunät. Genom 1866 års stora stadsplan fastställdes planen från 1823 och områdets nuvarande utformning med rätvinkliga lång- och tvärgator i ett rutnätssystem. Utbyggnaden av Masthugget genomfördes omkring 1850–1930 med tyngdpunkt på perioden 1870–1910.

Stadsplan från 1823. (Göteborgs stad)

Den nya planen medförde att Masthuggstorget och Järntorget utvidgades och fick stramare form. Sträckningen Andra Långgatan lades ut på 1860-talet som ett stråk mellan Masthugget och Majorna. Här gick också stadens första spårvägslinje före elektrifieringen 1902. 1883 rätades och breddades vad som då hette Smala vägen och nytt namn blev Första Långgatan. Första Långgatan kom att fungera som huvudsaklig genomfartsled västerut.

1866 års stadsplan medförde att rutnätssystemet från 1820-talet bekräftades och den befintliga, oregelbundna bebyggelsen ersattes underhand med rätvinkliga bostadskvarter längs nya och raka gator.

Stadsplan från 1866. (Göteborgs stad)

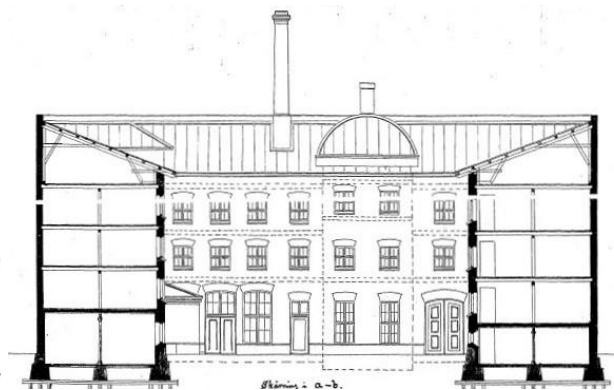
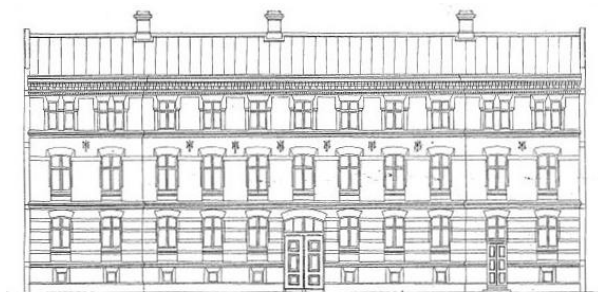
Masthugget, utsnitt av stadsplan från 1866. (Göteborgs stad)

Den nya bebyggelsen byggdes huvudsakligen i sten, inledningsvis som hus i tre våningar, därefter i fyra till sex våningar. Byggnaderna utgjordes till övervägande del av bostadshus, ofta med butiker i bottenplan och verkstäder på gården. Det fanns även inslag av allmänna byggnader och industribyggnader. Flera av fastigheterna avgränsades av plank och användes som materialupplag för bland annat trävaror, järnvaror, ved och kol. Ofta fanns på gårdarna även stall för hästar, vagnbodar och verkstäder av olika slag.

På 1890-talet tillkom esplanaden Linnégatan vilken förband Järntorget med Slottskogsparken. Järntorget utvecklades till ett etablerat torg och därtill samlingspunkt för arbetarrörelsen. År 1902 byggdes den elektriska spårvägen ut och Majornalinjen drogs från Järntorget via Första Långgatan och uppför Stigbergsliden.

Omkring 1920 var större delen av området utbyggt. Till följd av den långa utbyggnadstiden växte de arkitektoniska idealen vilket medförde en till utformningen varierad bebyggelse i olika byggnadsstilar. Fasaderna i nyrenässans, jugend och nationalromantisk stil varvades inom samma kvarter med låga och mer enkelt utformade verkstadsbyggnader från sekelskiftet. En av förutsättningarna för den variationsrikedom i byggnadsstilar som uppkom hade även sin orsak i den småskaliga fastighetsindelningen. Denna hade direkt inverkan på stadsrummets uttryck. Gatu- och kvartersavgränsningen var reglerad i stadsplanen, men i övrigt fanns ingen specifik planering för bebyggelsestrukturen förutom den allmänna byggnadsförfordningen. Detta resulterade i tätbebyggda fastigheter, endast försedda med mycket små gårdar bakom gatuhuset.

Långgatsområdet utvecklades i nära samspel med hamnens verksamhet. Liv och rörelse till följd av handel och verksamheter vid hamnen samt dåvarande huvudstråket Breda vägen gav tidigt ett bra underlag för framväxt av värdshus, krogar, butiker och verkstäder kopplade till hamnen. Till skillnad mot det mer borgerliga Vasastaden och Linnégatan blandades bostäder, butiker, krogar och institutioner med verkstäder och småskaliga industrier inom samma område. De rika familjerna bodde i lägenheter mot gatan medan handelsbiträden och småhantverkare bodde mot gården.

Andra Långgatan 8 från 1878 med gatuhus, gårdsflyglar och gårdshus sammanbyggda kring en innergård. Mot gården fanns bland annat bryggerilokaler och i gatuhuset inrymdes en förnäm bostadsdel. (Göteborgs stad, bygglovarkivet)

Variation i skala utmed Andra Långgatan respektive Tredje Långgatan. Vyer mot öster. (Göteborgs stadsmuseum)

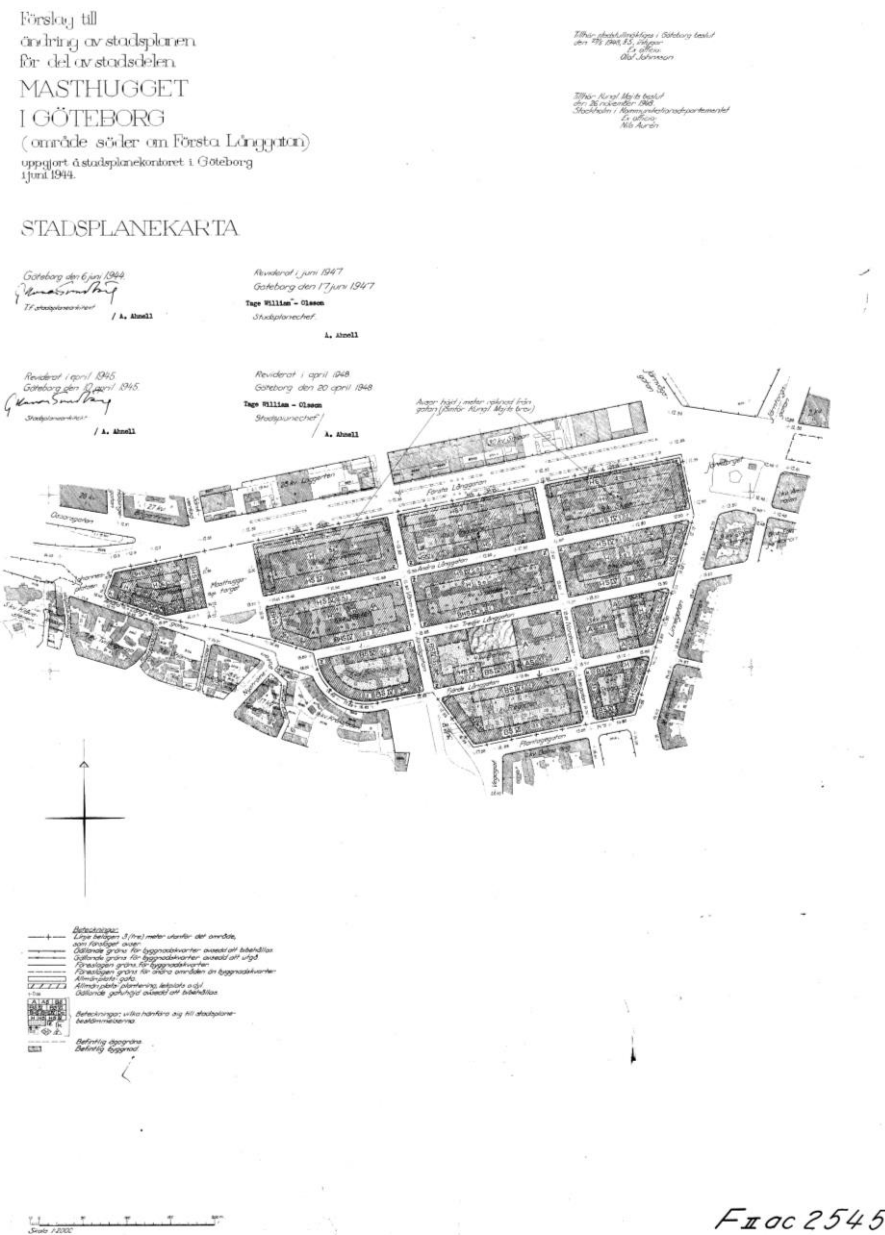
Första Långgatan, vy mot öster och Järntorget. Den småskaliga fastighetsindelningen och långsamma utbyggnadstakten resulterade i en mångfald av arkitektoniska stilar och utformningar. (Göteborgs stadsmuseum)

1948 års stadsplan och sanering av Masthugget

För Masthugget fastställdes en ny stadsplan 1948. Den varierade bebyggelsestrukturen med blandad användning var tvärtemot tidens nya stadsplaneideal och den bedömdes olämplig. Den nya plan som upprättades bibehöll gatudragningarna men funktionsuppdelade kvarteren. Bostäder skulle koncentreras till kvarteren i söder där gårdarna skulle göras mer bostadsvänliga genom borttagning av gårdsbebyggelsen. Handeln skulle koncentreras till kvarteren i norr. Dessa gårdar fick överbyggas helt upp till fem meter för handelsändamål. Stadsplanen gäller alltiämt för stora delar av Långgatsområdet.

Perioden efter andra världskriget präglades av en enorm tillväxt men det rådde en omfattande bostadsbrist. Många av de bostäder som byggts under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet levde ej heller upp till den standard som förväntades av en modern bostad. Många lägenheter var små och flertalet saknade toaletter, badrum och moderna kök. De bostäder som från början var ämnade för hyresgäster med marginella inkomster var sämst när det gällde boendestandarden. I Göteborg betraktades främst de stadsdelar som dominerades av lägre träbebyggelse som aktuella för rivning i sin helhet. Avsikten var att husen skulle ersättas med modern bostadsbebyggelse. Begreppet för denna stadsomvandling var sanering.

Inom kvarteret Smacken revs delar av gårdsbebyggelsen men utan att de ersattes med den tillåtna överbyggnaden. Några av de andra kvarteren inom stadsdelen fick nya stadsplaner som medgav sanering, bland annat utmed Första Långgatan där äldre stenhuskvarter revs och ersattes med enhetlig kontors- och affärsbebyggelse. Flera av kvarteren västerut revs också i sin helhet och mer enhetlig bebyggelse nyuppfördes.

Stadsplan från 1948.

Rivningarna inom några av kvarteren inom Masthugget medförde en kraftigt förändrad stadsbild. Masthuggstorget 1985. (Göteborgs Stadsmuseum)

Kvarteret Galeasen, Fjärde Långgatan 21-25 innan bebyggelsen revs i sin helhet. Fotografi från 1974. (Göteborgs Stadsmuseum)

Översiktlig kronologi – kartöversikt

Undersökningsområdet har utvecklats från ett glest bebyggt landskap utanför stadsmurarna till en tät stadsmiljö präglad av rutnätplan och struktur av kvartersstad.

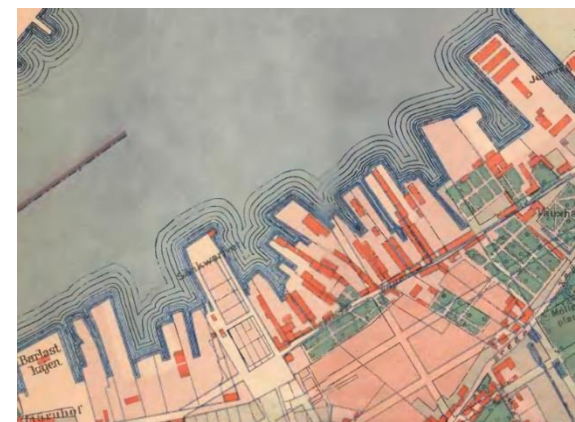
Detta illustreras med tydlighet i de kartor över staden som tagits fram i samband med Göteborgs jubileumsutställning år 1923. Kartorna har kompletterats med ett flygfoto (hämtat från enriro.se) taget någon gång under perioden 1955–1967.

1790.

1820.

1860.

1890.

1921.

1955–1967.

Bebyggelseutveckling från 1948 till pågående planläggning

Redogörelsen tar sitt avstamp i tiden för den nya stadsplanen tillkomst (1948) och beskriver bebyggelseutvecklingen från den tiden till nutid, inom givna undersökningsområden samt översiktligt för övriga delar av stadsdelen.

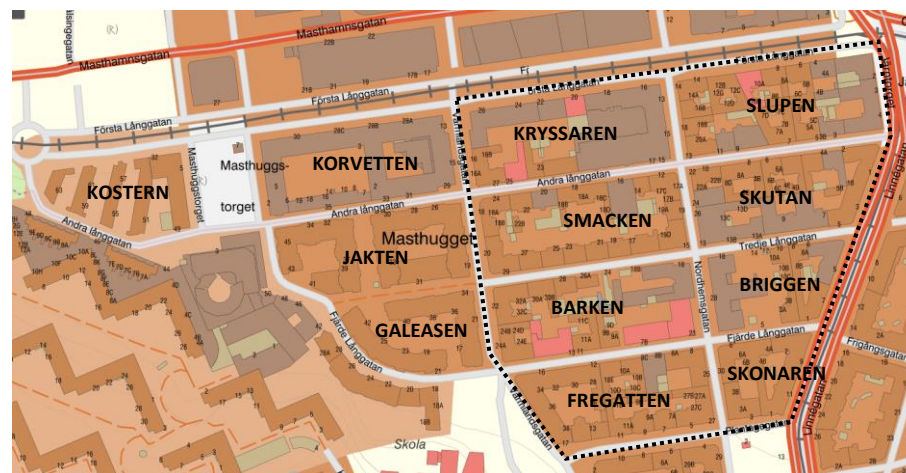
Bebyggelsen före 1948

Vid tiden för planens inrättande präglades hela området i anslutning till Långgatorna av en variationsrik bebyggelse med en mångfald av funktioner. Detta framgår med tydlighet i planbeskrivningen, tillhörande 1948 års stadsplan för Masthugget. Nedan följer ett utdrag ur den del av beskrivningen som redogör för de funktioner som fanns i området i mitten av 1900-talet.

Bebyggelsen inom området har tillkommit under vitt skilda perioder och för olika ändamål. Den äldsta bebyggelsen är tillkommen på 1850-talet. Större delen av bebyggelsen är utnyttjad för bostadsändamål med ca 5000 personer boende. Inom varje kvarter finnes bostadshus i större eller mindre omfattning. Endast ett kvarter, 2:a kv. Skonaren, har ursprungligen bebyggts för uteslutande bostadsändamål, men även här ha bostadsvåningar, särskilt i bottenvåningen, tagits i anspråk för andra ändamål såsom butiker, utställningslokaler, lager mm.

Inom övriga kvarter har jämte bostadshus uppförts byggnader för annat ändamål. Sålunda upptages i 1:a kv. Fregatten två tomter av fabriksbyggnader och två andra utnyttjas som materialgårdar. Inom 3:e kvarteret Briggen upptager en brandstation drygt hälften av kvartersytan. 4:de kv. Barken är till hälften av sin yta upptaget av polishus, skolhem, automatstation för telegrafverket samt kontors- och verkstadsbyggnader. Inom 5:e kv. Galeasen finnes en större fabriksbyggnad. Östra tredjedelen av 6:e kv. Jakten är bebyggd med lagerbyggnader, delvis inrymmande butiker och garage. Inom 7:e kvarteret Smacken förekommer en större vedgård och dessutom, som gårdshus till bostadsbebyggelsen, mindre kontors- och verkstadsbyggnader samt garage. 8:e kv. Skutan är till ungefär hälften av sin yta upptaget av byggnader för Göteborgs Stads Auktionsverk samt av fabriks-, kontors- och lagerbyggnader, därjämte finnes å flera mindre verkstadsbyggnader inne på gårdarna. Inom 9:e kv. Slupen ha vissa byggnader, särskilt vid Järntorget, så gott som uteslutande inrättats till kontor och för affärsverksamhet. Inom 10:e kv. Kryssaren ha uppförts en större ångbagerianläggning, lagerbyggnader, affärshus och fabrik,

tillsammans upptagande nära hälften av kvarterets yta. Norra halvan av 11:e kv. Korvetten upptages av magasin och lagerbyggnader, butiksbyggnad och garage. Inom södra delen av detta kvarter finnes å flera tomter mindre verkstadsbyggnader och garage som gårdshus till bostadsbebyggelsen. Inom 12:e kv. Kostern upptages nära hälften av kvartersytan dels av ett sjömanshem och dels av en byggnad för restaurantändamål och utminuterig, därjämte finnes en fabriksbyggnad uppförd inne på gården till en fastighet som i övrigt huvudsakligen innehåller bostäder.

Kvarter som omfattades av 1948 års stadsplan. Utredningsområdet Långgatorna är markerat med streckad linje. (Länkartor)

1950-tal

Efter det att nya stadsplanen vunnit laga kraft genomfördes planerna inom kvarteren längst i norr (Korvetten, del av Kryssaren) där den befintliga bebyggelsen revs, fastigheter slogs samman och mer storskalig och sammanhängande bebyggelse uppfördes.

Inom kvarteret Smacken revs delar av gårdsbebyggelsen men utan att de ersattes med den tillåtna överbyggnaden. Resultatet är att kv Smacken idag har förhållandevis öppna och gröna gårdsrum.

1960- och 1970-tal

1964 etablerades en ny stadsplan för kv Korvetten vilket medförde rivningar och att ny, storskalig och sammanhängande bebyggelse uppfördes inom kvarteret. Ett tiotal år senare upprättades även nya stadsplaner för kvarteren Jakten och Galeasen och liksom planen för Korvetten rörde det sig om sanering av bebyggelsen. Inom de två kvarteren byggdes sammanhängande, enhetligt utformade bostadskomplex på upp till sju våningar.

1980- och 1990-tal

Ena delen av kv Fregatten fick en ny detaljplan 1989. Planen angav att två fastigheter mot Värmlandsgatan var av högt kulturhistoriskt värde och att de skulle bevaras. Till följd av angrepp av hussvamp beviljades rivningslov för dessa två samt för ytterligare två fastigheter inom kvarteret några år senare. Fastigheterna slogs då samman till en, vilken några år sedan bebyggdes med två relativt storskaliga bostadshus.

1990 beviljades rivningslov för hörnbyggnaden på fastighet 4:6 inom kv Barken. Den rivna tomten blev ny fastighet och bebyggdes 1992 med bostäder med service för äldre.

Samma år beviljades rivningslov för en industribyggnad belägen i hörnet Fjärde Långgatan, Nordhemsgatan (kv Fregatten). Den hade eldhärjats samt var angripen av mögel. Ny detaljplan för fastigheten upprättades 1991 och 1997 uppfördes bostadsbebyggelse med garage i gatuplan.

2000-tal – nutid

För närvarande pågår exploatering av de centrala delarna av kv Barken. Detaljplanen vann laga kraft 2019 och medgav rivning av byggnader som bedömts kulturhistoriskt värdefulla. Dessa var ett båtbyggeri och en smidesverkstad inne på gården samt en bebyggelsemiljö mot Fjärde Långgatan. Bebyggelsemiljön mot Fjärde Långgatan omfattade mot gatan ett bostadshus som ursprungligen haft bageri i bottenvåningen och på gården fanns verksamhetslokaler där en metallverkstad huserat. Även häkteslokalerna till före detta polishuset tilläts rivas. Översiktligt medgav den nya

planen ny bostadsbebyggelse med verksamheter i bottenplan. Idag är samtliga byggnader, undantaget byggnaderna mot Fjärde Långgatan, rivna men dessa är föremål för rivning i närtid.

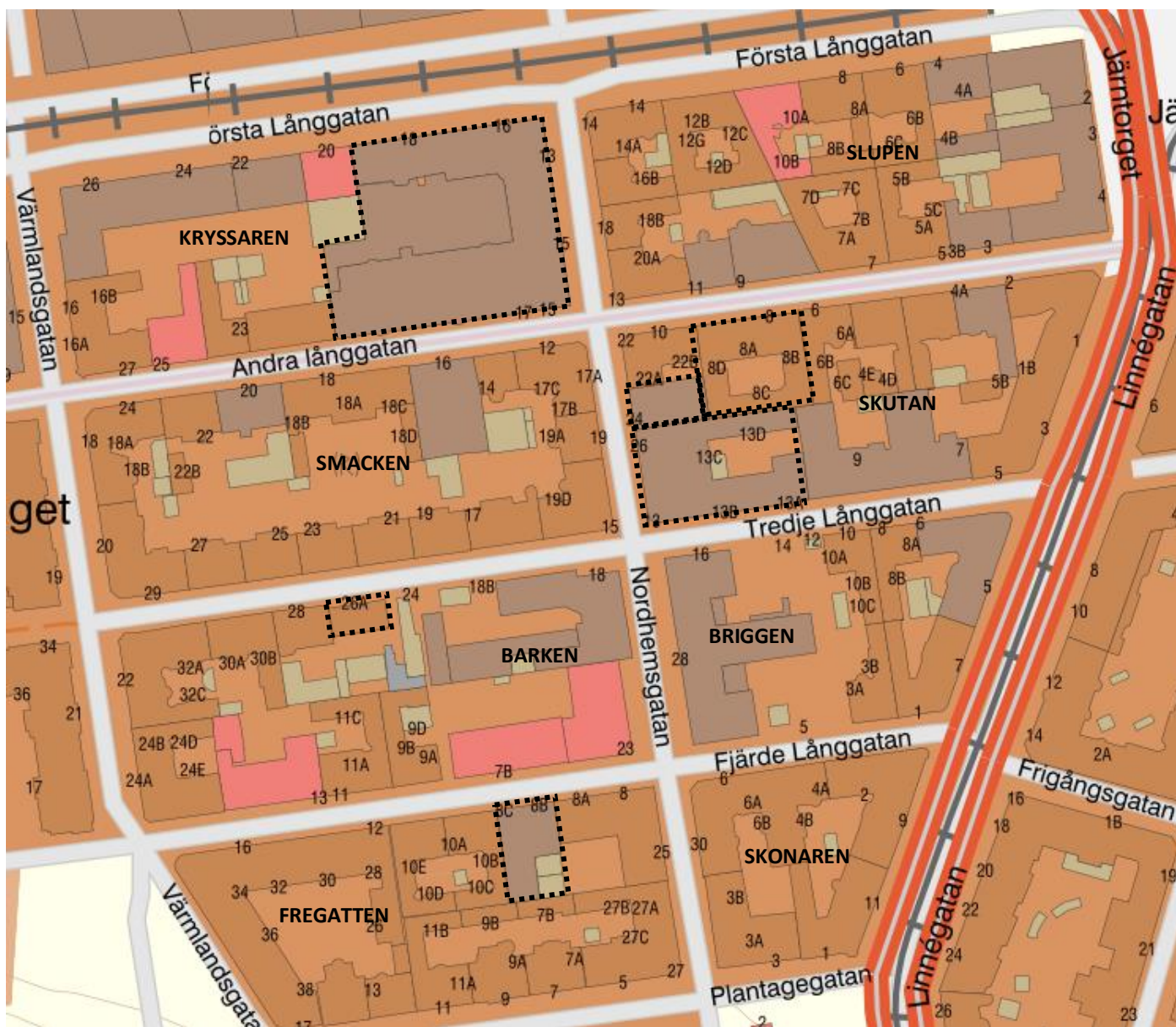
Sammanfattning

Långgatsområdets östra del omfattar alltså en variationsrik miljö avseende byggnadstyper, skala och arkitektur. Med byggnadstyp menas en typ av byggnad vars historiska funktion alltså är upplevbar. Det vill säga, det går att förstå att huset varit någon form av småindustri, bostadshus eller offentlig byggnad och det är något man upplever när man rör sig i bebyggelsemiljön.

Bebyggelsen utgörs huvudsakligen av bostadsbebyggelse med verksamheter i bottenvåningen men det förekommer också inslag av offentliga byggnader och hus med koppling till industrirelaterad verksamhet. Dock är flera av de industrirelaterade byggnader som fanns inom området 1948 rivna.

Den ursprungliga funktionen är till stora delar avläsbar i fasad gällande bostadshus, kontor och offentliga byggnader men till viss del något svårare vad gäller de som haft industrirelaterad verksamhet. Det före detta ångbageriet inom kvarteret Kryssaren och den sista, kvarvarande industribyggnaden inom kvarteret Fregatten tillhör denna kategori. Att gårdsflyglarna på Andra Långgatan 8 använts för industriell verksamhet är tydligt till följd av de stora fönstren och de bevarade öppningarna för lastportar men fasaderna är inte upplevbara från gatan. Karaktären av bebyggelse som ursprungligen använts till industrirelaterad verksamhet är främst avläsbar i industribyggnaden i hörnet Tredje Långgatan, Nordhemsgatan. Den täta fönstersättningen och fönstrens storlek, avsedda att släppa in erforderligt ljus till fabriken samt den höga skorstenen vittnar med tydlighet om den ursprungliga funktionen. Även den före detta verkstadsbyggnaden på Tredje Långgatan 26 har en karaktär som i viss mån vittnar om annan verksamhet än kontor, bostad eller offentlig byggnad. I nedanstående kartillustration redovisas de byggnader som ursprungligen uppfördes för industrirelaterad verksamhet och som idag finns bevarade.

Tidigare präglades även västra delen av området vid långgatorna av den specifika karaktär som skapats av den långa utbyggnadstiden, den småskaliga fastighetsindelningen och områdets koppling till hamnen. Till följd av saneringarna på 1950-, 1960- och 1970-talet är den karaktären idag uttraderad.

Fastigheter med streckad markering redovisar befintlig bebyggelse med ursprunglig koppling till industrirelaterad verksamhet.

Beskrivning, karakterisering och analys

Långgatsområdet

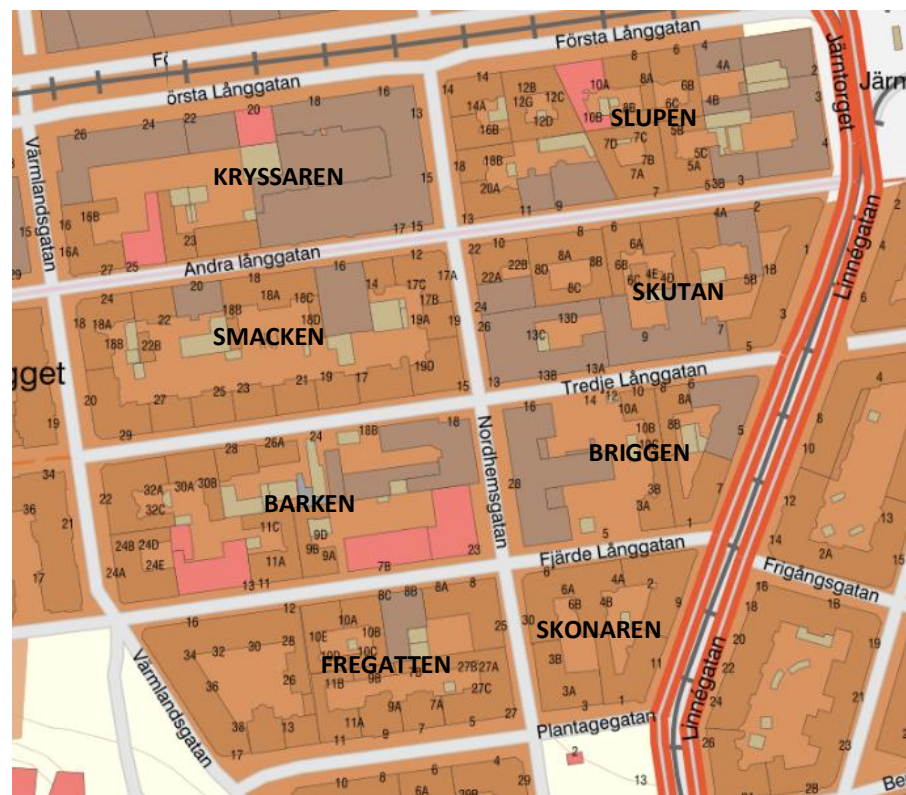
Karaktäristiskt för Långgatsområdets fysiska miljö är att byggnaderna har uppförts inom en bestämd, grundläggande struktur under lång tid. Den grundläggande strukturen utgörs bland annat av de fyra långgatorna vilkas sträckning är parallell med hamnens sträckning i norr samt de två tvärgatorna Värmlandsgatan och Nordhemsgatan. Samtliga gator inom området håller en bredd av cirka 12 meter och gatunätet bildar åtta kvarter, varav de flesta är särskilt långsmala.

Inom ovanstående struktur uppfördes den ursprungliga bebyggelsen under åren 1860–1930 vilket har resulterat i en variationsrik men tydlig kvartersstad. Integrerat bland bostadsbebyggelsen återfinns även några större institutionsbyggnader – exempelvis före detta polishuset och före detta brandstationen. Det finns även några mycket miljö- och historiebetydande industri- och verkstadsbyggnader kvar inom området vilket utgör ett särskilt unikt inslag i en göteborgsk bevarad kvartersstad.

I samband med uppbyggnaden av området var det vanligt att maximera tomtanvändningen även bakom gatuhuset, antingen med smala volymer med lager eller tjänstebostäder i L-form eller C-form, alternativt med verkstad i en gårdsbyggnad. Detta resulterade inte sällan i mycket små, inbyggda gårdar. Kvarteret Smacken utgör undantag då gårdsbebyggelsen idag till stora delar är riven varför gårdsmiljöerna där är större med viss grönska.

Det före detta polishuset i hörnet Nordhemsgatan och Tredje Långgatan utgör avsteg från den generella strukturen med sin arkitektur, likaså gör den före detta brandstationen med platsbildning inom kvarteret Briggen. På byggnadens baksida öppnas kvarteret upp längs med långsidorna vilket tillåter genomgångspassage.

Undersökningsområdet gränsar i väster mot den mer förändrade delen av Masthugget, alltså inom långgatornas struktur. Bebyggelsen präglas där av mer sentida, storskalig bebyggelse vilken är uppförd på sammanslagna fastigheter.

Kvarter inom undersökningsområdet Långgatorna.

När Långgatsområdet byggdes ut kom **Första Långgatan** att utgöra genomfartsled västerut. Hamnen var belägen norr om gatan och Andra Långgatan utgjorde själva stadsstråket med spårvagnsled och butiker. Idag är det istället utmed Första Långgatan kollektivtrafiken går men gatan har alltjämt en karaktär av genomfartsled mer än en stadsgata. Gaturummet är storskaligt till skillnad från gatubredderna i anslutning till övriga långgator.

Södra sidan är i huvudsakligen bebyggd med höga, moderna hus i stora enheter. Deras storskaliga volym och mer öppna karaktär bryter därmed mot den inre miljöns slutna kvarter och lägre byggnadshöjder. Husens bottenvåningar inrymmer verksamheter av olika slag, bland annat affärer och restauranger. En större del av kvarteret Kryssaren utgörs av en före detta industribyggnad som uppfördes som bageri.

Kvarteret Slupen är det enda kvarteret utmed Första Långgatan som uppvisar bebyggelse i varierad skala. Inom Slupen finns flera av områdets äldsta byggnader såsom Första Långgatan 12 från 1857 och Lindbergska husen vid Järntorget från 1861. Kvarteret Kryssaren domineras av kontorsfastigheter i 1950- och 1960-talsmodernism men har även inslag av ett äldre hus och en byggnad från 1980-talet.

Första Långgatan. Vy mot väster.

Variationsrik bebyggelse inom kvarteret Slupen.

Kvarteret Kryssaren – storskaligt men med viss mångfald avseende bebyggelsen ålder.

Den ursprungliga fastighetsindelningen med smala tomter har medfört en variationsrik byggnadsmiljö och bebyggelsen utmed **Andra Långgatan** karakteriseras av stor variation i byggnadshöjd, från en till fyra våningar men också i arkitektur. En dominerande andel av byggnaderna är uppförda under 1800-talets senare del och kring följande sekelskifte.

Huvuddelen av husen uppfördes som bostadshus med verksamheter i bottenvåningen och i gårdshusen. Merparten av bebyggelsen nyttjas alltjämt för bostäder och verksamheter men några används helt för verksamheter.

Andra Långgatan, vy mot väster. Undersökningsområdets inre delar karakteriseras av smala gatubredder.

Gatan uppvisar blandad arkitektur och stor variation i skala.

Tredje Långgatan utgör den av långgatorna som är mest kontrast- och variationsrik. Stadsrummet är något mer uppbrutet och luftigt, men där kvarterssidorna öppnas upp markeras fastigheterna mot gatan med låga byggnader eller murar.

Entrépunkten i öster mot Linnégatan kantas av rikt dekorerade och höga byggnader. Mitt på Tredje Långgatan – där den korsas av Nordhemsgatan – återfinns gatans högre byggnad med markerat gavelparti i form av den före detta polisstationen uppförd i nationalromantisk stil.

Östra delen av Tredje Långgatan präglas av flera större institutionsbyggnader; före detta Auktionsverket, före detta brandstationen samt ovan nämnda före detta polishus. I denna del återfinns även väl bevarade industribyggnader från sent 1800-tal. Framför före detta brandstationen, som numer nyttjas som saluhall, finns även en av områdets få platsbildningar.

Gatans västra del karaktäriseras på den norra sidan av enhetligt utformade bostadshus i fyra våningar med ljusputsade fasader i nyrenässans. Den södra sidans kvarter är på mitten uppbruten av en låg verkstadsbyggnad från tidigt 1900-tal. Gårdsmiljön är idag föremål för exploatering och flera av de äldre husen har nyligen rivits, bland annat ett båtsnickeri och verkstadsbyggnad.

Vid entrépunkten från Linnégatan karakteriseras bebyggelsen av högre samt rikt dekorerade hus med variation i fasaduttrycket.

Tredje Långgatan, vy mot väster. Stadsrummet är delvis uppbrutet och mer luftigt än utmed de andra långgatorna och bebyggelsen har en variationsrik skala.

Gatans västra del präglas på norrsidan av enhetligt utformade bostadshus i nyrenässansstil.

Kvarteret Barken är delvis föremål för ett nybyggnadsprojekt och delar av den äldre bebyggelsen är riven. F d industribyggnad från tidigt 1900-tal till höger i bild.

Fjärde Långgatan hade förr en karaktär som mer påminde om Tredje Långgatans verksamhetspräglade miljö men har idag inte lika mycket verksamhet i bottenvåningarna. I hörnet Nordhemsgatan, Fjärde Långgatan återfinns också renodlade bostadshus från 1990-talet vilka helt saknar verksamhetslokaler i nedersta våningarna. Strax bredvid, på nr 8, ligger en före detta industribyggnad men dess ursprungliga funktion är svår att avläsa i fasad.

Entrépunkten från Linnégatan är högre med rikt dekorerade bostadshus vars bottenvåningar inrymmer restauranger och butiker. Ett stycke in på gatan minskar byggnadshöjden snabbt och gaturummet bryts upp av den före detta brandstationens gård som också utgör passage mot Tredje Långgatan.

I kvarteret Barken ligger gatans äldsta byggnader, bland annat en före detta folkskola från 1871 samt ett hus från 1877 med verkstadsbyggnad på gården. Sistnämnda två är föremål för rivning inom samma exploateringsprojekt som gäller för gårdsmiljön mellan Tredje och Fjärde Långgatan.

Längre ner på gatan, precis innan den korsas av Värmlandsgatan finns några av områdets allra nyaste hus. Liksom de sentida bostadshusen i hörnet Nordhemsgatan och Fjärde Långgatan har dessa helt karaktär av bostadshus. De storskaliga byggnaderna är resultat av en fastighetsammanslagning och bryter mot Långgatsområdets struktur med smala hus och varierade fasader. Strax mittemot finns den äldre byggnad som ursprungligen inrymde Telegrafverket liksom ett bostadshus i jugend.

Vy mot delar av kvarteret Barken där Fjärde Långgatans äldsta byggnader finns. Några av dem är föremål för rivning. Den vitslammade tegelbyggnaden är före detta Telegrafverket från 1919.

Utmed gatan finns också renodlade bostadshus från 1990-talet och senare.

Liksom Första Långgatan markerar **Plantagegatan** och **Linnégatan** en gräns mot Långgatsområdet med sin större skala och till större delen enhetliga byggnadshöjd. Som Första Långgatan är gatubredden också mer tilltagen och Linnégatan utgör en av stadens esplanader.

Delar av den ursprungliga fastighetsindelning med smala tomter finns bevarad utmed Plantagegatan men i gatans västra del har flera tomter slagits samman till en större fastighet som bebyggts med ett bostadshus omfattande en stor del av kvarteret Fregatten. Husens ålder är en blandning mellan nytt och gammalt, inom tidsspannet 1890 till våra dagar och utgörs av flerbostadshus med verksamheter i bottenplan.

Bebyggelsen utmed Linnégatan är lägre samt från mitten av 1850-70-tal närmare Järntorget men blir därefter högre och med påkostade fasader präglade av det sena 1800-talets arkitektur. Husen är försedda med verksamheter i bottenplan och utgörs till stora delar av bostadshus.

Bebyggelsen utmed Plantagegatans norra sida är i 5-6 våningar.

Närmare Järntorget är Linnégatans bebyggelse lägre och äldre. I riktning söderut har husen en större skala och verkar på så vis avgränsande mot Långgatsområdets lägre bebyggelse.

Tvärgatorna **Värmlandsgatan** och **Nordhemsgatan** var tidigare stråken som ledde ned till hamnområdet. Värmlandsgatan avgränsar undersökningsområdet västerut och de centrala delarna uppvisar bostadshus från det sena 1800-talet och början av 1900-talet. Ner mot Första Långgatan återfinns ett kontorshus från 1960-talet och i den södra delen ligger det storskaliga bostadshus som omfattar stora delar av kv Fregatten. Med undantag för kontorshuset i norra delen och det sentida bostadshuset i gatans södra del uppvisar husen en övervägande enhetlig skala. Detta till skillnad från Nordhemsgatan både uppvisar en större variation i byggnadstyper samt i skala. Utmed gatans centrala del återfinns före detta brandstationen med platsbildning liksom före detta polishuset och delar av industrimiljön i hörnet vid Tredje Långgatan.

Värmlandsgatan med övervägande enhetlig skala.

Mer variationsrik bebyggelse i anslutning till Nordhemsgatans centrala del.

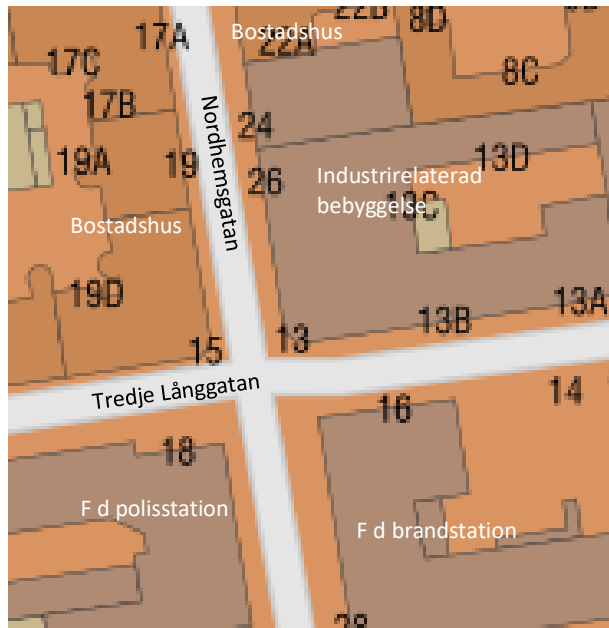
Storskaligt bostadshus beläget utmed södra delen av Värmlandsgatan.

Tredje Långgatan/Nordhemsgatan

Tredje Långgatan utgör den av långgatorna som är mest kontrast- och variationsrik vilket med tydlighet avspeglas inom undersökningsområdet. Stadsrummet är något mer uppbrutet och luftigt men där kvarterssidorna öppnas upp markeras fastigheterna mot gatan med låga byggnader eller murar.

Mitt på Tredje Långgatan – där den korsas av Nordhemsgatan – återfinns gatans högre byggnad med markerat gavelparti i form av den före detta polisstationen uppförd i nationalromantisk stil. Utöver den före detta polisstationen finns här också före detta brandstationen med bibehållet torn och framför byggnaden är en platsbildning som öppnar upp gaturummet. I hörnet Tredje Långgatan är väl bevarade industribyggnader från sent 1800-tal belägna. Bebyggelsen utgörs även av ett antal bostadshus från slutet av 1800-talet, början av 1900-talet. Variation i skala, arkitektonisk utformning och byggnadstyp är i denna del av Långgatsområdet mycket påtaglig.

Hörnet Tredje Långgatan/Nordhemsgatan.

Nordhemsgatan, vy mot söder. Industrimiljöns byggnader bryter av mot bostadshusen skala och arkitektur.

Nordhemsgatan, vy mot norr. Gathörnet återfinns även två offentliga byggnader, f d polisstationen till vänster och brandstationen till höger.

Tredje Långgatan, vy mot öster. Bebyggelsen uppvisar här en större skala. Till höger i bild är f d polisstationens nationalromantiska tegelfasad och till vänster två bostadshus i sten, varav ett är rikt dekorerat i enlighet med nyrenässansens stilideal.

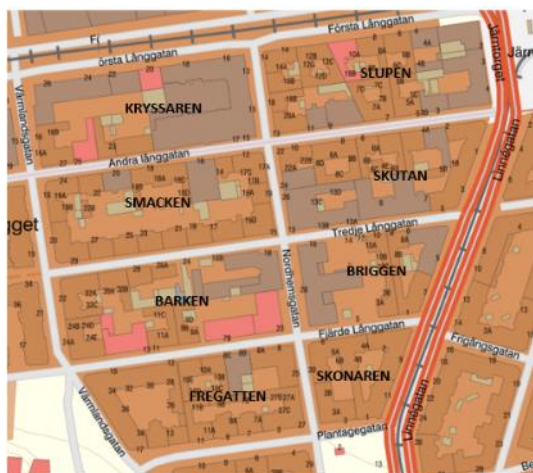
Tredje Långgatan, vy mot väster. Kontrast och variationsrik gatumiljö med uppbrutet stadsrum i denna del. Den lägre skalan närmare Nordhemsgatan medför att miljön upplevs luftigare vilket understryks ytterligare av f d brandstationens gård som skymtar till vänster i bild.

Sammanfattning

Följande är en sammanfattning av de kvaliteter och karaktärsdrag som identifierats i utredningen.

Långgatsområdet

Karaktäristiskt för den fysiska miljön är att byggnaderna har uppförts inom en bestämd, grundläggande struktur under lång tid. Den grundläggande strukturen utgörs av en rutnätsplan och indelning av bebyggelsen i kvarter. Den långsamma utbyggnadstakten har resulterat i en variationsrik men tydlig kvartersstad och Långgatsområdet präglas av en karaktäristisk blandning av bostadshus, allmänna byggnader och verksamhetslokaler av skiftande slag. Den funktionsblandande bebyggelsen kan också kopplas till hamnens läge vilket i ett tidigt skede utgjorde underlag för framväxten av butiker, verkstäder, krogar och småindustrier. Kvarterens stora variationer avseende bebyggelsens skala, ålder och arkitektoniska utformning kan – utöver den långa utbyggnadstiden – också härledas till stadsdelens småskaliga fastighetsindelning. Området kring Långgatorna bedöms i stadens Bevarandeprogram utgöra den enda miljön av detta slag i Göteborg. Karaktären fanns ursprungligen i hela det område som omfattas av långgatornas sträckning men har i västra delen raderats ut.

Undersökningsområdet
Långgatorna.

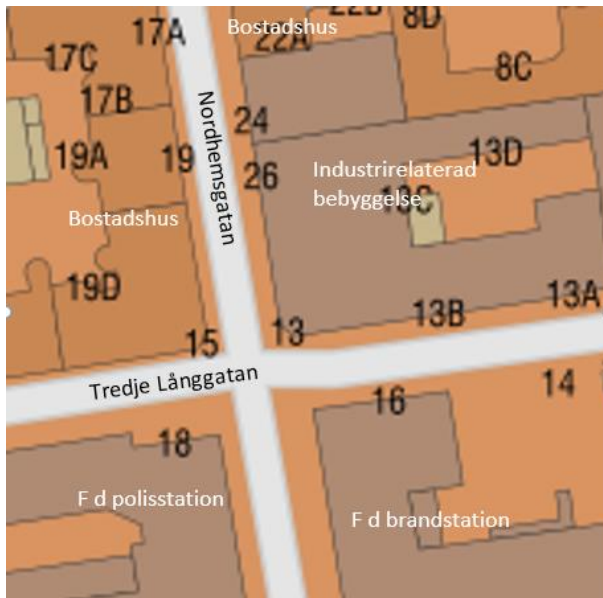
Kvaliteter och karaktärsdrag

- Bevarad äldre struktur (rutnätsplan, kvartersstad)
- Till större delen äldre, småskalig fastighetsindelning
- Högre byggnader i områdets utkanter (mot Första Långgatan, Linnégatan och Plantagegatan)
- Generellt sett lägre byggnader inom området med en medianhöjd kring fyra våningar mot gatan
- Inre delarna av området är mer präglad av småskalighet
- Tätt stenstadsbebyggelse
- Tydlig, historisk bebyggelseutveckling med stilmässig variation i fasadutformning och variation i byggnadsålder
- Variation i byggnadstyper
- Variation i byggnadshöjd, volym och skala
- Smala fasader mot gatan med markerad åtskiljande vertikal
- Synliga brandgavlar och exponerat taklandskap till följd av olika byggnadshöjd
- Fasader (eller murar) i liv med gatan
- Platsbildning vid f.d brandstationen
- Inslag av gårdsmiljöer i kontakt med gatan men med markerad gräns
- Balkonger endast i hörnläge eller ut mot de större gatorna
- Avfasade hörn på hörnfastigheter
- Markerade offentliga bottenvåningar
- Taklutning mot gatan, markerade takfötter avslutar byggnaden uppåt
- Sten som fasadmaterial
- Gatubredden kring 12 m
- Hårdgjorda gatytor (asfalt, sten)

Tredje Långgatan/Nordhemsgatan

Bebyggelsemiljön sammanfattar på flera sätt Långgatsområdets karaktär avseende variation i arkitektur, skala, byggnadstyp och ålder. Den väl bevarade industrimiljön samt de väl bevarade institutionsbyggnaderna och de mer öppna ytorna och den lägre skalan i undersökningsområdets centrala del verkar därtill miljöskapande i stadsrummet.

Byggnaderna och den blandade bebyggelsemiljön medverkar med tydlighet till upplevelsen av de aspekter som är karaktären för området kring Långgatorna och bedöms utgöra viktiga inslag för möjligheterna att förstå stadsdelens historia. Delar hörande till den före detta fabriksanläggningen utgör därtill en av få bevarade industrimiljöer i området.

Undersökningsområdet Tredje Långgatan/Nordhemsgatan.

Kvaliteter och karaktärsdrag

- Miljöskapande gårdsrum och plats (F d brandstationens gård samt platsbildning mot Nordhemsgatan) vilket medför luftighet i gaturummet
- Miljöskapande bebyggelse i hörnet Tredje Långgatan, Nordhemsgatan (Industrimiljö, f d brandstation, f d polisstation)
- Del av bevarad äldre struktur (rutnätsplan, kvartersstad)
- Delvis äldre, småskalig fastighetsindelning och tät bebyggelse (undantaget f d brandstationen och f d polisstationen)
- Övervägande småskalig bebyggelse
- Tydlig, historisk bebyggelseutveckling med stilmässig variation i fasadutformning och variation i byggnadsålder
- Variation i byggnadstyper
- Variation i byggnadshöjd, volym och skala
- Synliga brandgavlar och exponerat taklandskap till följd av olika byggnadshöjd
- Fasader (eller murar) i liv med gatan
- Avfasade hörn på hörnfastigheter
- Sten som fasadmaterial
- Gatubredder kring 12 m
- Hårdgjorda gatytor (asfalt, sten)

Uttryck för riksintresset

Relevanta formuleringar i riksintressebeskrivning för Göteborgs innerstad [O 2:1-5]

Värdebeskrivning för riksintresse för kulturmiljövården i Västra Götalands län, Göteborgs innerstad [O 2:1-5]. Motiveringen är återgiven i sin helhet liksom relevanta teman avseende uttryck för riksintresset – detta för tydlighet kring vad uttrycket syftar till.

Temat för uttrycken är i denna utredning understruken för ökad läsbarhet. Teman som inte är av relevans för undersökningsområdet är ej redovisade.

Riksintressebeskrivningen i sin helhet återges som bilaga.

Motivering

Storstadsmiljö, formad av funktionen som ”Sveriges port mot väster” och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. Rikets främsta sjöfartsstad samt residensstad samt residensstad, domkyrko- och universitetsstad, präglad av tre seklers handelsaristokrati. Ett av de förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, och på stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen. Den göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stadsdelskaraktärer (Skolstad, Universitetsmiljö, Stiftsstad)

Uttryck för riksintresset

/.../

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar fr. o. m. 1840-talet ersattes av älvstrandens djuphamn, och affärlivets

utveckling från de gamla patricierhusen till varuhus och saluhallar. Kajer- och sjöfartsanknuten bebyggelse som f.d Ostindiska kompaniet och andra gamla handelshus kring Stora Hamnkanalen, kontor och magasin för handelsfirmor och rederier mot älven. Banker och försäkringsbolag vid Hamngatorna samt bostäder för olika sociala skikt. Donationsgrundade anläggningar som parker, sjukhus, skolor, museer och bostadsstiftelser.

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden, och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik, spridningen av olika verksamheter och skilda grupper sociala levnadsförhållanden. Cityomvandlingen med handels om- och nybyggnader i storstadsmässig skala, hamnens och järnvägarnas tullpackhus och stationsmiljöer samt de plana kanalbroarna av järn. Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna. De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar. Det mondäna Vasastaden – Lorensberg – Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungssportsavenyn och Vasagatan, de palatslika ”parkkvarteren” och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen. Högre upp i Vasastaden rester av tjänstemannaföreningens trädgårdsstad. Mönstergilla arbetarbostäder i tegel i Haga och Annedal, och traditionella trähus blandande med stadsmässiga landshövdingehus.

/.../

Göteborgska särdrag i stadsbilden. Stadssiluetten från älven och bergshöjderna runt staden med utblickar mot stadens omgivningar. Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d.v.s ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar. Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven. Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, det gula ”Göteborgsteglet” med den carlbergiska nyklassicismen följd av medeltidsromantiken vid 1800-talets mitt, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi, landshövdingehusen och deras olika utvecklingsskeden. Gatukaraktären med gatsten och gånghållar i bohushgranit samt de rikliga inslagen av grönska i stadsbilden. Drag som visar på de livliga kontakterna med Storbritannien och Europas västra delar.

Riksintressebeskrivning

Avser den av Riksantikvarieämbetet upprättade redogörelsen för ett riksintresseanspråk. Riksintressebeskrivningen består av en motivering som ringar in områdets riksintressanta kulturhistoriska sammanhang samt en redovisning av olika uttryck för riksintresset.

Uttryck för riksintresset

Är sådana inslag i landskapet som är ett resultat av den kulturhistoriska utveckling som legat till grund för utpekandet av riksintresset som anges i riksintressebeskrivningen. Uttrycken kan bestå av hela miljöer, mindre områden, markslag, byggnader, anläggningar, lämningar, egenskaper och karaktärsdrag samt visuella, funktionella eller andra samband mellan dessa.

Ur Riksantikvarieämbetets handbok gällande riksintressen

Uttolkning av riksintresset inom givna undersökningsområden

Nedan följer precisering av vad inom Långgatsområdet som bedöms utgöra uttryck för riksintresset Göteborgs innerstad. Redogörelsen är indelad i de teman som finns in riksintressebeskrivningen.

För varje tema beskrivs det kulturhistoriska sammanhang som är av relevans för stadsdelen. Därefter preciseras de fysiska egenskaper som bedöms utgöra uttryck för riksintresset inom aktuella undersökningsområden. Kursiverad text är formuleringar direkt hämtade från riksintressebeskrivningen.

HAMN-, SJÖFARTS- OCH HANDELSSTADEN

Kulturhistoriskt sammanhang

- Redan på 1600-talet fanns i strandområdet viktiga verksamheter med anknytning till älven. Stadsdelens namn härstammar från Masthamnarna som låg längs Älvstranden.
- Göteborg expanderade som handelsstad under Ostindiska kompaniets 1700-tal vilket även innebar att hamnområdet i Masthugget stärktes och allt fler verksamheter förlades där. Reglering av den stadsdel som växte fram i och med hamnens framväxt genomfördes i och med 1823 års stadsplan.
- Från 1840-talet ersattes de äldre innerhamnarna av Älvstrandens djuphamn och 1888 påbörjades bygget av Masthuggskajen. Under 1800-talets andra hälft utvecklades svensk exportindustri mycket snabbt vilket innebar ökade volymer i hamnarna. Masthugget kunde etablera sig som en av landets viktigaste handelsplatser för trävaror.
- Utbyggnaden av stadsdelen Masthugget genomfördes omkring 1850–1930 med huvudsaklig tyngdpunkt på perioden 1870-1910. Hamnens läge var av stor vikt för Masthuggets och Långgatornas utbyggnad. Handel och verksamheter i hamnen bidrog till liv och rörelse, och utgjorde i ett tidigt skede underlag för värdshus, krogar, butiker och verkstäder med koppling till

hamnen. Bebyggelse, företrädesvis i sten, för bostäder, industrirelaterade verksamheter och institutioner uppfördes.

- Under 1960-talet flyttades Göteborgs storhamn från Masthugget.

Uttryck för riksintresset

- *Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar fr o m 1840-talets ersattes av Älvstrandens djuphamn, /.../*

Etableringen av Älvstrandens djuphamn medförde en stärkt roll för Masthuggets hamn och stadsdelen började byggas ut i början av 1850-talet. Hamnens läge var av stor vikt för Masthuggets utbyggnad och stadsdelens framväxt har en tydlig koppling till djuphamnens etablering. Bebyggelse från skilda tider relaterat utbyggnaden av Göteborg som hamn- och sjöfartsstad tar sig fysiska uttryck inom Långgatsområdet i form av bebyggelse (bostadshus, byggnader med koppling till industrirelaterad verksamhet, verkstäder mm) från 1850 fram till 1960-talet då hamnen flyttades. Som exempel på sistnämnda kan nämnas industrimiljön inom Masthugget 8:1 och 8:11 och den före detta verkstadsbyggnaden på tredje Långgatan 26.

DET SENA 1800-TALET'S STORSTADSOMDANING OCH UTBYGGNAD

Kulturhistoriskt sammanhang

- Allmänna inrättningar tillkom under 1800-talets andra hälft. I Masthugget byggdes bland annat brandstation och auktionsverk.
- Reglering av Masthuggets rutnätsplan genomfördes 1866 vilket också innebar ett fastställande av 1823 års stadsplan. Där topografin utgjorde hinder anpassades gatunätet därefter. Linnégatan, som bred esplanad från Järntorget, tillkom 1890.
- Utbyggnaden av stadsdelen Masthugget genomfördes omkring 1850-1930 med tyngdpunkt på perioden 1870-1910. Hamnens läge var av stor vikt för

Masthuggets och Långgatornas utbyggnad. Handel och verksamheter i hamnen bidrog till liv och rörelse, och utgjorde i ett tidigt skede underlag för vårdshus, krogar, butiker och verkstäder med koppling till hamnen. Bebyggelse, företrädesvis i sten, för bostäder, industrirelaterade verksamheter och institutioner uppfördes. Vid samma tid byggdes påkostad bostadsbebyggelse utmed Linnégatan.

- Stadens första spårvagnslinje drogs 1879 utmed Andra Långgatan.
- Vid elektrifieringen av spårvägen förlades spårvagnslinjen utmed Första Långgatan som i samband med det också breddades. Linjen band samman Masthugget med innerstaden och Majorna och Första Långgatan kom att fungera som huvudsaklig genomfartsled västerut.

Uttryck för riksintresset

- *Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden, och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik, spridningen av olika verksamheter och skilda grupper sociala levnadsförhållanden.*

Första Långgatans spårvägslinje är ett uttryck för hur ny samfärdsel teknik under det sena 1800-talet (spårvägslinjen stod färdig tidigt 1900-tal) band samman stadsdelar och möjliggjorde stadens utbyggnad.

- *Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna.*

Första Långgatans spårvägslinje är ett uttryck för de kommunaltekniska anläggningar som anlades under det sena 1800-talet.

- *De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar.*

Upprättandet av 1823 års stadsplan kan kopplas till hamnens utveckling och den växande handels- och sjöfartsstadens behov av att planera staden.

1823 års stadsplan fastställdes i och med 1866 års utbyggnadsplan för Göteborg. Den bevarade gatu- och kvartersstrukturen är ett uttryck för det seglivade stadsplaneidealet med raka gator och tydlig kvartersindelning i rutnät som förekommit i staden sedan 1600-talet. Strukturen är idag tydligt avläsbar inom Långgatsområdet liksom karaktären av tät stenstadsbebyggelse. Med stenstadsbebyggelse åsyftas ett område i en stad som kännetecknas av sammanhängande sten- och tegelbebyggelse.

Området uppvisar ett gatusystem med olika bredd och karaktär. De inre delarna domineras av raka och smala gator utan grönska medan Linnégatan är en trädkantad, bred esplanad och Första Långgatan är mycket bred. Långgatorna är – som namnet antyder – särskilt långsträckta.

GÖTEBORGSKA SÄRDRAG I STADSBILDEN

Kulturhistoriskt sammanhang

- Utbyggnaden av stadsdelen Masthugget genomfördes omkring 1850-1930 med huvudsaklig tyngdpunkt på perioden 1870-1910. Bebyggelsen uppfördes inom en bestämd, grundläggande struktur under lång tid. Den grundläggande strukturen utgjordes av en rutnätsplan och indelning av bebyggelsen i kvarter. Topografiska förhållanden styrde delvis planens indelning (Värmlandsgatans och Fjärde Långgatans sträckning). Den långsamma utbyggnadstakten resulterade i en variationsrik men tydlig kvartersstad i sten med en karaktäristisk blandning av bostadshus, allmänna byggnader och industrirelaterad bebyggelse.
- Hamnens läge var av stor vikt för Masthuggets och Långgatornas utbyggnad. Handel och verksamheter i hamnen bidrog till liv och rörelse, och utgjorde i ett tidigt skede underlag för vårdshus, krogar, butiker och verkstäder med koppling till hamnen.
- Kvarterens stora variationer avseende bebyggelsens skala, ålder och arkitektoniska utformning kan – utöver den långa utbyggnadstiden – även härledas till stadsdelens småskaliga fastighetsindelning. Denna resulterade i tätbebyggda fastigheter, endast försedda med mycket små gårdar bakom gatuhuset.

Uttryck för riksintresset

- *Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d.v.s ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar.*

Långgatsområdets karaktär av åtskild stadsdel är främst socialt betingad då framväxten av området och dess bebyggelse är relaterat hamnens läge. Den specifika karaktären tar sig uttryck i blandad bebyggelse med varierad funktion, utformning, skala och ålder. Trots senare tiders tillägg präglas stadsdelen än idag av varierande hushöjder, skiftande arkitektoniska ideal, småskalig fastighetsindelning, aktiva bottenvåningar och sten som huvudsakligt fasadmaterial.

Topografins förutsättningar avgränsar delvis stadsdelen i områdets södra del (Värmlandsgatans sträckning).

- *Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, /.../*

Bebyggelsen i de inre delarna av Långgatsområdet återkopplar till traditionen med låg bebyggelsehöjd.

- */.../ det gula "Göteborgsteglet" /.../, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi /.../*

Flera av husen inom Långgatsområdet är uppförda i det för staden typiska Göteborgsteglet. Det förekommer också byggnader med tidstypisk arkitektur från det sena 1800-talet.

- *Gatukaraktär med gatsten och gånghällar i bohusgranit*

Inom området förekommer gator och trottoarer belagda med gatsten och gånghällar i bohusgranit.

Synbilder

Som en del av kulturmiljöanalysen har två synbilsanalyser genomförts. Beträktelsepunkterna utgörs dels av hörnet Andra Långgatan, Nordhemsgatan med blicken riktad söderut samt med placering ett stycke in på Tredje Långgatan, väster om Nordhemsgatan. Båda betraktelsepunkterna riktar sig mot planområdet.

Vyerna beskrivs och de karaktärsdrag som framträder belyses, liksom vilka uttryck för riksintresset som kan avläsas inom synbilden.

Vyer mot planområdet. Vit punkt markerar synbildens betraktelsepunkt.

Synbild 1

Vy mot söder från hörnet av Andra Långgatan och Nordhemsgatan.

Från betraktelsepunkten är trottoarens beläggning av gatsten och hållar av granit framträdande. Själva gatan är av asfalt liksom motsatta sidans trottoar. Närmast till höger skymtar ett bostadshus i gulorange tegel och de stora fönstren gör gällande att bottenvåningen inrymmer en verksamhetslokal. På motsatta sidan av gatan, mitt emot det förstnämnda bostadshuset, finns ännu ett bostadshus. Byggnaden är från förra sekelskiftet med polykromt färgsatta fasader i puts och tegel. Även detta bostadshus har verksamheter i bottenvåningen.

Byggnaderna på östra sidan framträder tydligt. I relation till bostadshuset i början av gatan är dessa hus betydligt lägre men de är också av olika höjd sinsemellan. Den byggnad som kommer först i raden efter det högre bostadshuset är en byggnad endast i en våning. Den har fasader av det gula tegel som är typiskt för Göteborg och dess exteriör gör gällande att husets ursprungliga funktion kan ha varit industrirelaterad. Husets mycket låga höjd bryter upp gaturummet och medför att nästföljande byggnads brandgavel och takform tydligt exponeras, liksom den fabriksskorsten i tegel som reser sig över taken.

Huset med skorsten har en mycket tydlig industrikaraktär vilket bland annat kan avläsas i fönstersättningen och fönstrens storlek, avsedda att leda in dagsljus till den fabrik som en gång huserade i lokalerna. Karaktären understryks ytterligare av nämnda skorsten. Fasaderna, undantaget den putsade brandgaveln, är av rött tegel med lisener i gult tegel.

I bildens fond skymtar mer stenbebyggelse i rött tegel och Nordhemsgatans stigning kan likaså den skönjas.

Vyn visar en klart framträdande industri- och verksamhetsmiljö. Från betraktelsepunkten syns också delar av den struktur som stadsdelen är uppbyggd efter – dvs det rutnätssystem med raka gator och bebyggelse i kvarter som präglar området. Även karaktären av tät stenstadsbebyggelse kan upplevas från betraktelsepunkten liksom inslag av den småskaliga fastighetsindelning som medverkat till smala fasader mot gatan. Inom synbilden upplevs också en tydlig, historisk bebyggelseutveckling med stilmässig variation i fasadutformning och variation i byggnadsålder.

Med tydlighet framträder det för området så typiska karaktärsdraget där byggnadstyper såsom bostäder, industrirelaterad bebyggelse mm varvas med varandra. Karaktären med variationen i byggnadshöjd, volym och skala framträder

även det inom synbilden liksom det för området typiska fasadmaterialet sten och fasader direkt i liv med gatan. Karaktär av småskalighet är därtill med tydlighet avläsbart i synbilden.

Sammanfattningsvis är bedömningen att synbilden omfattar ett flertal av de karaktärsdrag som i utredningen bedömts väsentliga för kulturmiljön. Uttryck för riksintresset med koppling till undersökningsområdet kan också avläsas inom vyn. Dessa finns punktade nedan.

Uttryck för riksintresset inom synbild 1

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden

- */.../ bebyggelse från skilda tider, /.../*

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och utbyggnad

- *De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, /.../*

Göteborgska särdrag i stadsbilden

- */.../ socialt betingade karaktären /.../*
- *Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd*
- */.../ det gula "Göteborgsteglet" /.../, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi /.../*
- *Gatsten och gånghållar i bohusgranit*

Synbild 2

Vy mot öster från Tredje Långgatan, ett stycke in från gatukorsningen med Nordhemsgatan.

Närmast i bild från betraktelsepunkten är gatans asfalt men också den närmast belägna trottoaren med inslag av gatsten i granit. Även på de andra trottoarerna i bild förekommer granit. Närmast till höger skymtar en tegelbyggnad på kraftig sockel – också den i granit. Fasaden är i mörkt rödbrunt tegel och ett fönster med vita snickerier omfattas av synbilden. Byggnaden är den före detta polisstationen, uppförd i nationalromantisk stil. På motsatta sidan är ett bostadshus från förra sekelskiftet i mönstermurat gulorange tegel med putsad sockelvåning. Huset har en bottenvåning avsedd för verksamheter.

Från betraktelsepunkten är upplevelsen av de raka, rätvinkliga gatorna tydlig och de möts centralt i synbilden. I hörnet med placering i vyns fokus är en tegelbyggnad i tre våningar belägen. Dess hörn mot gatukorsningen är avfasat – detsamma gäller för bostadshuset på andra sidan Nordhemsgatan. Fönstersättningen och fönstrens stora dimensioner vittnar om husets tidigare användning som fabrik. Byggnaden har en mycket tydlig industrikaraktär vilken förstärks ytterligare av den höga, murade skorsten som tornar upp sig över taket.

Längre ner utmed Tredje Långgatans norra sida följer mer tegelbebyggelse. Byggnadskropparna har sinsemellan olika utformning varför de kan upplevas som separata byggnader, trots avståndet och perspektivet. Att en av byggnaderna är väsentligt lägre än de omgivande går också att skönja. Liksom i den första synbilden medför förändringen i skala att gaturummet bryts upp men upplevelsen från betraktelsepunkten i denna synbild är inte lika påtaglig som i synbild 1. Däremot är det följande höga husets brandgavel exponerad och går att se inom vyn. De två hus som följer närmast efter fabriksbyggnaden är äldre men med en enkel fasadutformning vilket antyder att det inte rör sig om bostadshus eller offentliga byggnader vilka torde varit mer påkostade till sin karaktär. Fasadernas utformning gör det istället sannolikt att de byggts för någon form av verksamhet. Tvärsöver Tredje Långgatan, i hörnet vid Nordhemsgatan återfinns ännu en tegelbyggnad med fasader i mönstermurat tegel. Huset är den före detta brandstationen.

Upplevelsen av variationsrika fasader i tegel är mycket påtaglig i synbilden liksom upplevelsen av bebyggelse främst avsedd för andra funktioner än att tjäna som bostäder.

Vyn visar också en klart framträdande industri- och verksamhetsmiljö och från betraktelsepunkten syns också delar av den struktur som stadsdelen är uppbyggd efter – dvs det rutnätssystem med raka gator och bebyggelse i kvarter som präglar

området. Även karaktären av tät stenstadsbebyggelse kan upplevas från betraktelsepunkten liksom vissa inslag av den småskaliga fastighetsindelning som medverkat till smala fasader mot gatan. Inom synbilden upplevs också en tydlig, historisk bebyggelseutveckling med stilmässig variation i fasadutformning och variation i byggnadsålder.

Med tydlighet framträder det för området så typiska karaktärsdraget där byggnadstyper varvas med varandra. Karaktären med variationen i byggnadshöjd, volym och skala framträder även det inom synbilden liksom det för området typiska fasadmaterialet sten och fasader direkt i liv med gatan. Karaktär av småskalighet är därtill med tydlighet avläsbar i synbilden.

Sammanfattningsvis är bedömningen att synbilden omfattar ett flertal av de karaktärsdrag som i utredningen bedömts väsentliga för kulturmiljön. Uttryck för riksintresset med koppling till undersökningsområdet kan också avläsas inom vyn. Dessa finns punktade nedan.

Uttryck för riksintresset inom synbild 2

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden

- */.../ bebyggelse från skilda tider, /.../*

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och utbyggnad

- *De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, /.../*

Göteborgska särdrag i stadsbilden

- */.../ socialt betingade karaktären/.../*
- *Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd*
- */.../, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi /.../*
- *Gatsten och gånghällar i bohusgranit*

Bilagor

Bilaga 1 – Riksintressebeskrivning

Göteborgs innerstad [O 2:1-5]

Beslutsdatum: 1987-11-05

Revideringsdatum: 1997-08-18

Motivering

Storstadsmiljö, formad av funktionen som ”Sveriges port mot väster” och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. Rikets främsta sjöfartsstad samt residensstad samt residensstad, domkyrko- och universitetsstad, präglad av tre seklers handelsaristokrati. Ett av de förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, och på stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen. Den göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stadsdelskaraktärer (Skolstad, Universitetsmiljö, Stiftsstad)

Uttryck för riksintresset

1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna, och strax utanför stadskärnan skansarna Göta Lejon och Kronan samt Exercisheden; andra uttryck för fästningsstaden – västerut från centrum mot älvmynningen – är lämningarna av Älvsborgs slott, det gamla amiralitetsvarvet, Nya Älvsborgs fästning och flottstationen Nya Varvet. 1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande befästningsfördel och vallgrav, och den regelbundet planerade förstaden Haga med sin enklare rutnätsplan. Gatunät, tomtstruktur, bevarade och igenfyllda hamnkanaler. Det solida löpmanshus av tegel som tillkom efter bränderna vid 1700-talets mitt. Karaktären hos ”Hamngatorna” och de trånga bakgatorna, med huvudsakligen 2-3 våningshus. Utanför den gamla stadskärnan den trädkantade kanalen Fattighusån och Gamla Fattighuset av trä – hela miljön utmärkande för 1700-talets nedbrunna Göteborg – samt Gamla Allén vid Södra Vägen. Dessutom spridda rester av donationsjordarnas landerier.

Det tidiga 1800-talets nydaning med stadsarkitekt Carl W. Carlbergs nyklassicistiska stenstad inom vallgraven och det bälte av ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader. Längs utsidan parker och gränsboulevarden Nya Allén.

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar fr. o. m. 1840-talet ersattes av älvstrandens djuphamn, och affärslivets utveckling från de gamla patricierhusen till varuhus och saluhallar. Kajer- och sjöfartsanknuten bebyggelse som f.d Ostindiska kompaniet och andra gamla handelshus kring Stora Hamnkanalen, kontor och magasin för handelsfirmor och rederier mot älven. Banker och försäkringsbolag vid Hamngatorna samt bostäder för olika sociala skikt. Donationsgrundade anläggningar som parker, sjukhus, skolor, museer och bostadsstiftelser.

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden, och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik, spridningen av olika verksamheter och skilda gruppers sociala levnadsförhållanden. Cityomvandlingen med handelns om- och nybyggnader i storstadsmässig skala, hamnens och järnvägarnas tullpackhus och stationsmiljöer samt de plana kanalbroarna av järn. Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna. De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar. Det mondäna Vasastaden – Lorensberg – Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyn och Vasagatan, de palatslika ”parkkvarteren” och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen. Högre upp i Vasastaden rester av tjänstemannaföreningens trädgårdsstad. Mönstergilla arbetarbostäder i tegel i Haga och Annedal, och traditionella trähus blandade med stadsmässiga landshövdingehus.

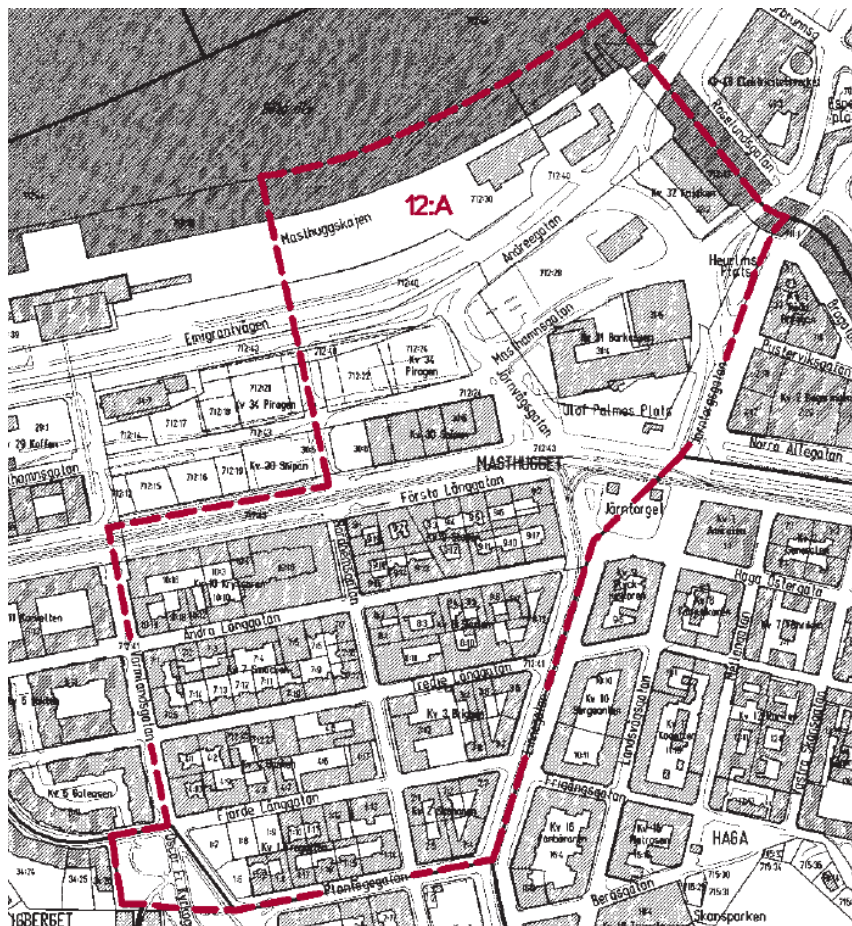
1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden, med de inledande decenniernas terränganpassade, oregelbundna planmönster, men även fullföljande av rutnätsstaden. Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika

stilepoker, och anläggningar för idrott, rekreation och nöjesliv. Övre Vasastaden-Lorensberg med institutionskomplex i parkmiljö och stenstadskvarter med inslag av landshövdingehus. Götaplatsen med omgivande kulturinstitutioner. Lorensbergs villastad och Nedre Johannebergs slutna hyreskvarter. Folkhemmets funktionella stadsbyggande i Övre Johanneberg med väderstrecksorienterade lamellhus i bergig naturmiljö.

Göteborgska särdrag i stadsbilden. Stadssiluetten från älven och bergshöjderna runt staden med utblickar mot stadens omgivning. Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d.v.s ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar. Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven. Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, det gula "Göteborgsteglet" med den carlbergiska nyklassicismen följt av medeltidsromantiken vid 1800-talets mitt, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi, landshövdingehusen och deras olika utvecklingsskeden. Gatukaraktären med gatsten och gånghållar i bohusgranit samt de rikliga inslagen av grönska i stadsbilden. Drag som visar på de livliga kontakterna med Storbritannien och Europas västra delar.

Bilaga 2 – Utdrag ur Bevarandeprogrammet för Göteborg

Nedan återges avsnitt ur bevarandeprogrammet som är relevanta för aktuella undersökningsområden.

Utsnitt ur bevarandeprogrammet för Göteborg med markering av bevarandeområdet.

Ur Bevarandeprogrammet

Motivering

Området kring Långgatorna har en mycket karaktäristisk blandning av bostadshus, allmänna byggnader och verksamhetslokaler av skiftande slag. Här finns också stora variationer i bebyggelsens skala och utseende. Höga stenhushus med eleganta bostadslägenheter och låga, enkla verkstadsbyggnader förekommer t ex inom samma kvarter. Det är den enda miljön av detta slag inom Göteborg.

Bebyggelsen som helhet är värdefull. Dessutom finns inom området ett flertal enskilda byggnader som är särskilt intressanta t ex "Lindbergska huset" vid Järntorget, Linnégatan 3-5 och 7-9 med sina monumentala sekelskiftesfasader, det lilla f d bostadshuset Andra Långgatan 25, f d avsöndringsskolan, Auktionsverket, f d brandstationen, Första Långgatan 12 med sin unika gård omgiven av loftgångar, f d verkstadsbyggnaderna på Tredje Långgatan 11-13 samt Polishuset som är ett framstående exempel på nationalromantisk tegelarkitektur.

Byggnaderna mot öster ingår som viktiga delar i det värdefulla "Linnégatsstråket". Folkets hus och f d Yrkesskolorna är viktiga delar i miljön vid Järntorget och Frilagret ingår i miljön längs vallgraven.

Beskrivning – karaktär

I öster gränsar stadsdelen till Linnégatan. Detta livliga huvudstråk sträcker sig från Järntorget till Linnéplatsen och omges av stadsdelarna Masthugget, Haga, Olivedal och Kommendantsängen. Gatan kantas av breda trottoarer och trädtrader. Gatubilden domineras av stenhushus i 5-7 våningar /.../

Linnégatan 1-11 som tillhör stadsdelen Masthugget är en husrad som i sin helhet består av byggnader från 1800-talets slut. Linnégatan 5-7 (kv 3:6-7) och Linnégatan 9-11 (kv 2:3-4) har sammanbyggda monumentala fasader och utgör mycket viktiga inslag i gatumiljön.

Området längs Långgatorna består av kringbyggda stenhushusvarter där enstaka låga byggnader och delvis obebyggda tomter lättar upp det slutna intrycket. Här är bebyggelsen enklare än vid Linnégatan. Karaktäristiskt för gatumiljön är den varierande arkitekturen och verksamheter av olika slag som till stor del upptar bottenvåningarna längs vissa gatusträckor.